SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK II. ČÍSLO 9—10.

JUDr. Fedor Jesenský:

SLOVENSKÉ SÚDNE TLAČIVÁ.

Súdne tlačivá, čiže formuláre, obsahujú mnoho právnych termínov a keďže sa denne dostávajú do rúk nášho obecenstva, majú aj veľký praktický význam. Preto je veľmi dôležité, aby ich slovenčina bola správna, so stránky čistoty jazykovej bezvadná. Z veľkého množstva tlačív vybrali sme na ukážku štyri formuláre, aby sme ich rozborom názorne ukázali, že tieto tlačivá 1. nepridržajú sa ani dobrej terminologie, ktorá je už vžitá, 2. nie sú dobre štylizované, 3. sú nepraktické a nejednotné, 4. obsahujú množstvo neslovenskostí.

Tlačivo č. 43:

Na všetkých podaniach v tejto veci treba uviesť:

Čís. jed.

Predvolanie v trestnej veci.
(Toto predvolanie treba pri dostavení sa preukázať.)

Pan — Slečna —

v.....

sa predvoláva jako obvinený k výsluchu

na deň ..... 193..... o ..... hodine

.....poludnia, do úradnej miestnosti čís.

Nedostaví-li sa predvolaný, bude vydaný rozkaz, aby bol k súdu predvedený.

Opravené znenie:

Na všetkých podaniach v tejto veci treba uviesť:

Čís. pod.

Predvolanie v trestnej veci.
(Týmto predvolaním preukážte sa na súde.)

Súd predvoláva

pána — paniu — slečnu —

v.....

ako obvineného na výsluch

na deň.....193.....o.....hodine.....

poludní.....do siene čís.....

Ak neprídete, súd rozkáže predviesť Vás.

Skratka Čís. jed. značí číslo „jednacie“, ale Slovák jedná sa na jarmoku a nie na súde, preto namiesto „jednacie“ (jed.) rozhodnúť sa treba pre *podacie* (pod.). Veď v podateľni podávame rozličné spisy, ktoré dostanú *podacie čísla*. Matica slovenská na svojich tlačivách má proste skratku *Čís.* a takto sa vyhýba neslovenskému *jed.* No pre jasnosť a presnosť odporúčame písať *Číslo podacie = Čís. pod.*

Všetky predvolania majú v podtitulku upozornenie „Toto predvolanie treba pri dostavení sa preukázať“. V skutočnosti prax je taká, že súd ani neskúma, či predvolaný doniesol pred-

volanie, takže sa zdá, ako by súd nedodržal predpisy. Spomenutá veta s rečovej stránky nie je priam najlepšia, veď po slovensky nehovoríme „preukázať predvolania", ale *preukázať sa predvolaním.* Sloveso „preukázať" viažeme s akuzatívom v takýchto zvratoch: preukázať lásku, preukázať radosť, no nikdy nepovieme „preukázal legitimáciu", ale *preukázal sa legitimáciou.* Ani „dostavenie sa" nie je dosť jasné a srozumiteľné, preto najlepšie by bolo písať: Týmto predvolaním preukážte sa na súde.

Trocha divý je zvrat „Pán sa predvoláva". Prosím pekne, ktože by sám seba predvolával na súd? A zvratné sloveso „predvolať sa" značí predvolať seba. Činnosť vychodí odo mňa a vracia sa ku mne, hoci skutočnosť je celkom iná, keďže činnosť vychodí od súdu. Preto po slovensky má byť: *Súd predvoláva pána,* nikdy nie: „Pán sa predvoláva". Tak hovoria Neslováci, ale my si pre nich nebudeme kaziť reč. Okrem toho treba pridať aj slovo „paniu", keďže súdni úradníci nemajú čas pripisovať dĺžeň na slovo „pan" a ponechávajú takúto neslovenskú formu, čo by mohlo budiť dojem u obecenstva, že po slovensky je „pan", a nie *pán.*

V tomto tlačive súd Vás predvoláva „do úradnej miestnosti", ale na inom tlačive (č. 581) predvolávajú Vás „na pojednávanie u tohto súdu sieň č.", na tlačive čís. 591—592 zas „na pojednávanie u tohto súdu do siene č.", inde zas je takýto text: „na pojednávanie u tohto súdu v miestnosti č." (tlačivo č. 573), alebo: „k tomuto súdu do siene č." (viď tlač. 575), alebo: „k tomuto súdu do jednacej siene" (č. 579). Týmto sme nevyčerpali všetky užívané zvraty. No táto rozmanitosť je naozaj zbytočná a nemiestna. Treba ustáliť jednotnú formulku a dôsledne ju písať. A tu dobré by bolo rozhodnúť sa pre zvrat „do siene č.", keďže každému je jasné, že ide o súdnu sieň. Okrem toho slovo *sieň* má už aj istú tradíciu, veď aj rubriky v novinách majú názov *Súdna sieň* (teda nie: úradná miestnosť a pod.).

V našej právnej reči často sa stretáme so spojkou *-li,* na príklad: „Nedostaví-li sa predvolaný, bude vydaný rozkaz, aby bol k súdu predvedený." Táto veta po slovensky zneje takto: Ak predvolaný nepríde... Ale aj tu lepšie je hovoriť priamo, teda takto: Ak neprídete, súd rozkáže predviesť Vás. Tým odpadne zbytočný pasívny tvar „bude vydaný rozkaz", ale aj tvar „k súdu", lebo predviesť môžeme niekoho *pred súd* alebo *na súd,* lež nie „k súdu". No preštylizovaná veta má aj tú výhodu, že hovorí priamo, že sa súd neskrýva za anonymné „bude vydaný rozkaz, aby bol predvedený". Naše súdy nemusia sa skrývať za anonymitu, ich tlačivá nech sú slovanské! Starí Česi mali krásnu súdnu reč, v ktorej ťažko by bolo najsť anonymné zvraty. Vtedy sudcovia a súdy hovorili priamo, dnes vplyvom rakúsko-nemeckým vyjadrujú sa neslovansky, zaobalene. Naša súdna a administratívna slovenčina bude sa musieť vyzliecť z tohto cudzieho rúcha.

Tlačivo č. 630:

Na všetkých podaniach v tejto veci treba uviesť:

Čís. jed.

Platebný príkaz.

Právna vec:
žalujúcej strany
proti
žalovanej strane
o

Súd prikazuje podľa § 592 zák. čl. I. z roku 1911 žalovanej strane, aby do pätnásť dní po doručení tohoto platebného príkazu buď zaplatila — odovzdala — žalujúcej strane za

s % úroky
a náklady určené ..... pod exekúciou, lebo, má-li námietky proti pohľadávke, podala odpor.

Žalovaná strana môže platebný príkaz zbaviť pôsobnosti iba odporom; tento môže podať ústne lebo písomne. Ústne môže podať odpor v uvedenej 15 dňovej lehote u podpísaného súdu. K písomnému odporu stačí, napíše-li strana na rubu platebného príkazu „Podávam odpor", to podpíše a zašle v tejže lehote tomuto súdu.

Bude-li podaný odpor, zaháji súd sporné pokračovanie.

Nie je treba, aby strana udala, prečo vznáša odpor, ale strana má právo uviesť dôvody a svoje dôkazy a navrhnúť, aby boli k ústnemu pojednávaniu predvolaní svedkovia a opatrené dôkazy.

Žalujúca strana prehlásila, že na mieste požadovan ..... prijme hotové peniaze v čiastke ....., Žalovaná strana môže aj zaplatením tejto sumy zadosť učiniť svojej zaviazanosti, týkajúcej sa plnenia odovzdaním hore označen

Opravené znenie:

Na všetkých podaniach v tejto veci treba uviesť:

Čís. pod.

Platebný príkaz.

Podľa § 592 zák. čl. I. z roku 1911 a na žiadosť veriteľa okresný súd prikazuje dlžníkovi: ..... z ....., aby svojmu veriteľovi ..... z ....., zastúpenému advokátom dr. ..... zaplatil — odovzdal ..... Kčs ..... hal. ako požiadavku z ..... ako aj ..... % úroky odo dňa ..... 19....., taktiež ..... Kčs ..... hal. trov, a to všetko do 15 dní pod exekúciou.

Súd upozorňuje dlžníka, že sa môže brániť proti tomuto platebnému príkazu, ak neuznáva požiadavku veriteľovu. Dlžník môže súdu predostrieť odpor ústne alebo písomne (v jednom exemplári), a nemusí ho ani odôvodniť. Stačí, keď napíše na druhý bok platebného príkazu: Podávam odpor.

Ak dlžník do 15 dní po doručení platebného príkazu nepodá odpor, súd na opätovnú žiadosť veriteľovu nariadi exekúciu, ktorú potom už nemožno zhatiť podaním odporu.

Pri predostretí odporu dlžník má právo uviesť dôvody a dôkazy a navrhnúť, aby súd predvolal svedkov a zadovážil navrhnuté dôkazy.

Veriteľ sa osvedčil, že namiesto požadovaných ..... prijme v hotovosti ..... Kčs ..... hal., a takto dlžník i zaplatením tejto sumy môže vyhovieť svojej povinnosti.

V pravom rohu hore je veta „Na všetkých podaniach v tejto veci treba uviesť" — čo je dobre. No sú tlačivá (na príklad č.

24: Súdna výpoveď — vyzvanie), kde text je takýto: „Pri všetkých podaniach budiž udané toto číslo jednacie". Táto rozdielnosť je celkom zbytočná, najmä zaráža neslovenské „budiž".

Opravené znenie neshoduje sa vo všetkom s úradným znením, keďže sa pridržame osnovy, ktorú si vypracovali súkromníci (advokáti a knihkupectvá) a na ktorej jasne vidieť, že súkromníci majú väčšiu úctu k slovenčine ako naše súdy. Úradné tlačivo užíva chybných názvov „žalujúca a žalovaná strana". Keď ide o vydanie platebného príkazu, t. j. o pokračovanie nesporné, nuž niet žalobníka ani žalovaného, ale len *veriteľ* a *dlžník*. Len keby dlžník nezaplatil na vyzvanie platebným príkazom a keby nepodal odpor, vzniká spor. Vtedy treba hovoriť o žalobníkovi a žalovanom (tie „strany" sú v tomto prípade zbytočné!). Alebo treba premeniť odsek tak, že sporné pokračovanie vzniká len po podaní odporu.

Inštrumentál „s ... % úroky" je nezvyčajný, má byť *s ... % úrokmi* (prípadne *úrokami*). V úradnom formulári je veľmi často spojka *-li*, na pr.: Má-li, napíše-li, bude-li a pod. Podobne neslovenské je „súd zaháji pokračovanie", veď namiesto „zahájiť" treba písať *začať*, v istých prípadoch *otvoriť* (v. J. Škultéty v SR I, 58).

„Strana" nemá „prehlásiť", ale má *sa osvedčiť*. V slovenskej právnej terminologii *osvedčiť sa* je oddávna vžitý výraz, srozumiteľný každému Slovákovi.

Ani „hotové peniaze" nie je dobre. Stačí *peniaze*, alebo podľa smyslu možno užiť aj slova *hotovosť*. O tom, že slovo „čiastka" vo význame *sumy* je nesprávne, písalo sa už veľmi často, takže dôvody netreba opakovať.

Treba poznamenať, že v úradnom tlačive je spojka *lebo* vo význame *alebo*, čo je nespisovné.

Nebudeme podrobnejšie rozoberať úradné tlačivo. Upozorňujeme len na to, že súkromníci dbajú viacej o správnosť jazykovú, že so stránky obsahovej, štylárnej a terminologickej ich text je oveľa lepší ako úradný. S trochou dobrej vôle mohla by prísť náprava aj v úradoch.

Tlačivo č. 541:

Na všetkých podaniach v tejto veci treba uviesť:

Čís. jed.

Predvolanie na pokus o smier.

(Toto predvolanie treba pri dostavení sa preukázať.)

Pan

v.....

Pan — Slečna —

zamýšľa uplatňovať proti Vám žalobou nárok na

Súd vyzýva strany, aby dostavily sa cieľom pokusu o vyrovnanie

Opravené znenie:

Na všetkých podaniach v tejto veci treba uviesť:

Čís. pod.

Predvolanie na pokus o pokonanie.

(Týmto predvolaním preukážte sa na súde.)

Pán — Pani — Slečna

v.....

Pán — Pani — Slečna —

zamýšľa žalobou uplatňovať proti Vám nárok na .....

Súd vyzýva strany, aby prišly na pokus o pokonanie

na deň.....193..... o .....hodine .....poludnia,

k tomuto súdu do miestnosti čís....., alebo poslaly miesto seba náležite zmocnených plnomocníkov, oprávnených k zastupovaniu podľa § 95 zák. čl. I. z roku 1911.

Nedostaví-li sa strana žiadajúca predvolanie, súd zaviaže ju na žiadosť odpôrcu k nahradeniu vzniklých útrat. Nedostaví-li sa však odpôrca, pripočítajú sa útraty tohoto pokračovania k útratám sporu, ktorý bude zahájený.

dňa.....193..... o .....hodine .....poludní.....

do siene č....., alebo aby poslaly miesto seba plnomocníkov, oprávnených zastupovať podľa § 95 zák. čl. I. z roku 1911.

Ak žiadateľ nepríde, súd na žiadosť odporcu zaviaže ho nahradiť vzniklé útraty. Ak nepríde odporca, pripočítajú sa útraty tohto pokračovania k útratám sporu, ktorý vznikne.

V záhlaví je „pokus o smier", hoci všetky ostatné vzorce a tento v texte majú len *pokonanie*. A keďže aj Krnov Osp užíva len tvaru „pokonanie", škoda uvádzať nový termín „smier", ktorý možno upotrebiť v inom význame.

„Cieľom pokusu" je nedobré, stačí *na pokus*. — O „vyrovnaní" platí to isté, čo o slove „smier". — Zbytočné je „náležite zmocnených", keďže *plnomocník* musí byť „náležite *splnomocnený*" (nie: zmocnený!).

Namiesto „strany, žiadajúcej predvolanie" stačí slovo *žiadateľ*. O iných veciach bola už reč vyššie.

Z tlačiva č. 461:

Usnesenie.

V nárokovom spore nárokujúceho ..... proti exekvent..... súd určil rok ku pojednávaniu nárokovej žaloby

na deň.....192..... o hodine dopoludnia, predvoláva stránky do úradnej miestnosti (.....) pod ťarchou zákonitých následkov a o tom exekvova..... upovedomuje.

Táto nároková žaloba je odkladného účinku; preto súd vyzdvihuje pokračovanie v exekúcii na nárokované pohnuteľnosti, uvedené v zájomnej zápisnici zo dňa.....192..... dňa usnesenia č. j.....č. r.

Zároveň upravuje exekútora, aby spisy hneď predložil.

v exekúcii len na nenárokované pohnuteľnosti pokračoval.

Opravené znenie:

Usnesenie.

V nárokovom spore nárokujúceho ..... proti exekvent..... súd určil termín na pojednávanie

na deň.....193..... o .....hodine .....poludní....., pod zákonnými následkami predvoláva stránky do siene č..... a uvedomuje o tom exekvovan.....

Táto nároková žaloba má odkladný účinok; preto súd prerušuje exekučné pokračovanie, týkajúce sa nárokovaných pohnuteľností, zapísaných v zápisnici o vykonanom zálohovaní zo dňa.....

dňa usnesenia č.....

Súčasne upravuje exekútora, aby spisy hneď predložil.

pokračoval v exekúcii na nárokované pohnuteľnosti.

Slovo „rok" je nesrozumiteľné väčšine Slovákov, preto treba ostať pri slove *termín* (viď aj Krno Osp). Miesto „pod ťarchou

zákonitých následkov" ponúka sa nám *pod zákonnými následkami,* keďže slovo „ťarchou" je v tejto fráze zbytočné. „Zákonité následky" sú len na tomto vzorci, na iných je *zákonné,* čo je dobre. *Žaloba má odkladný účinok,* chybne: „je odkladného účinku". „Vyzdvihnúť pokračovanie" je dosť neprirodzený zvrat, asi doslovný preklad zo suspendovať. Lepšie je *prerušiť* alebo *odložiť* (viď Krnov Osp).

„Zájomný" je celkom neznámy výraz v slovenčine. Nenajdete ho ani v Czamblovi, ani v Pravidlách, ani v Trvdého slovníku. Máme *záložné právo,* ktoré sa vykonáva *zálohovaním,* nuž zápisnica o tom musí sa volať: *zápisnica o zálohovaní,* teda nie: „zájomná zápisnica".

Mohli by sme uviesť hŕbu rozličných príkladov, ktoré jasne dokazujú, že slovenčina našich súdnych tlačív je nedobrá so stránky rečovej a nejednotná v užívaní odborných výrazov, nehovoriac ani o tom, že niekedy sa najdú aj obsahové omyly. Ešte niekoľko ukážok. Tlačivo č. 579 má podstatnú chybu v tom, že nadpis „Predvolanie svedka" je nesprávny, keďže z textu vysvitá, že súd predvoláva znalca. Tamže hovorí sa o „dobrom zdaní", hoci po slovensky máme povedať *znalecká mienka.* V tlačive č. 558/a hovorí sa „o doručiteľovi", hoci má byť *doručovateľ.* Doručiteľom môže byť len ten, čo naozaj doručil niečo niekomu. No tu ide o prípad, keď sa mu to nepodarilo. Doručoval, ale nedoručil, preto nemôže byť doručiteľom, ale doručovateľom. Takéto jemné nuansy treba rozlišovať najmä v súdnej terminologii, keďže slová *doručiteľ* a *doručovateľ* majú aj s právnej stránky rozličný význam.

Takéto nedostatky a chyby sú na vine tomu, že pospolitý ľud nepochopí vždy, čo chce súd. Z toho potom vyplývajú rozličné nedorozumenia, ktoré zbytočne sťažujú a preťahujú prácu našich súdov, prípadne aj vyvolávajú zatrpklosť u ľudí.

Je teda najvyšší čas sjednotiť aspoň najzákladnejšie a najčastejšie výrazy a termíny našej právnej reči a stvoriť pevné vzorce aspoň pri súdnych tlačivách. Takáto práca mohla by byť začiatkom k ustáleniu našej odbornej terminologie.

Belo Letzl:

NEJASNOSTI PRI SPOJKÁCH SLUČOVACÍCH.

Ak u spojok odporovacích badať niekoľko nepravidelností, ktoré sú rušivé a svedčia nielen o neustálenosti poriadku slov, o štylárnej hrbolatosti, ale aj o nejednotnej mienke našich gramatikárov o ich funkčných a významných odtienkoch (porov. SR II, 174 a n.), právom môžme tvrdiť, že stretáme sa s podobnými ťažkosťami aj u spojok slučovacích.

Naoko by sa vari zdalo, že v bohatej skupine týchto syntaktických činiteľov všetko je v poriadku. Ale keď si povšimneme

ich miesta, funkcie a významu, treba ináč súdiť, lebo zbadáme odchýlnosti, ktoré sú u členov tejže gramatickej kategorie veru ozaj veľké.

Nemožno, pravda, vzťahovať túto výčitku na všetky slučovacie spojky rovnako, ale aj u najzvyčajnejších ich predstaviteľov je toľme gramatických a psychologických drobnejších problémov, že ak vylúpime z nich len niekoľko, ľahko si predstavíme, akej povahy sú ťažkosti, ktoré makateľne ukazujú, kde sú háčiky teoretickej neustálenosti, a to nielen v našej spisbe vôbec, ale aj v mienkach predných znalcov našej materčiny.

Ak nám teda stačí takéto užšie stanovisko ako východisko pre rozbor niektorých spojok, zpomedzi najužívanejších môžme vari uviesť: *a*, *i*, *aj* a *tiež* a podívať sa, čo je pri nich nejasné a čo treba naprávať.

a: 1. V dnešnej slovenčine nemá iba význam čiro slučovací, ale aj odporovací a vyčítací. Túto rozdielnosť môžme si vysvetliť z pôvodnej funkcie spojky *a*. Czambel hovorí: „Spojka *a* bola pôvodne odporovacia, podržala však až podnes slabú moc odporovacej spojky.“ A ďalej: „Pre jasnosť a zreteľnosť užívaj v takýchto prípadoch spojky odporovacej *ale*. Spojka *a* nech tedy len spojuje“ (Rukoväť 198). Ako vidno, Czamblovmu kritickému nadaniu nezdal sa terajší stav, lebo jeho gramatická schopnosť: zjednodušovať, čo je komplikované a odstrániť všetku nejasnosť, nerada videla významovú roztrieštenosť tejto spojky. Dobre vytušil, že spojka *a* má sklon stať sa vetným spájadlom rýdzo slučovacím a teda každý iný jej význam treba pokladať za zbytočný odklon od zdravého vývinu. Proti historickému zreteľu postavil takto v duchu modernej praktickej filologie zásadu praktičnosti a jednoduchosti: čo odumiera, neodporúčať, ale čo žije, nech víťazí.

No táto zásada Czamblova ostala iba želaním. Dosiaľ ju naši spisovatelia a štylisti nesplnili, ako vidno z príkladov, kde *a* nemá slučovací význam. Na príklad: Vojačisko k tomu, a ty taký, taký... Kuk. VI, 13; Jednáme sa na kravu, a nedajbože pohnúť. Kuk. VI, 16; Dáva päť a sedemdesiat, a ja za osem a sedemdesiat. Kuk. VI, 16; Čo len papuľovať znajú, a ani tu nič, ani tam nič. Kal. Rešt. 7 a inde.

A prečo sa stroskotala táto úfnosť Czamblova? Preto, že predchádzal skutočnosti. Kým sa cíti aj adverzatívny význam tejto spojky, dotiaľ živá reč a jej písomná reprodukcia ťažko sa môže odkloniť od skutočného stavu. A splnil sa veru zasa princíp: Gramatikár ako odborník márne chce umelým spôsobom schytriť rečový vývin (hoci je aj užitočný), neodborná píšuca a neteoretizujúca verejnosť ostane konzervatívne verná jazykovej skutočnosti.

2. Zo slučovacieho zástoja spojky *a* nevdojak plynie, že má spojovať hlavnú vetu s vedľajšou, alebo iba vetné časti, najmä ak sú rozšírené. Všade inde jej netreba, lebo by bola slohove neúsporná. No často čítame ju v našej spisbe na začiatku vety vôbec,

hoci na tomto mieste ťažko najsť pre ňu zdanlivo funkčnú oprávnenosť.

Bolo by tak, keby sme sa dívali na vetu ako na niečo osobitného a celistvého v toku reči. Ale omyl. Hoci má, pravda, i veta význam, je predsa iba ohnivkom vo vetnej reťazi celého myšlienkového odseku a len v ňom nadobúda ozajstnú hodnotu pre kompozičnú silu a myšlienkovú stavbu autorovu. Ak sa takto dívame na spojku *a* v uvedenom prípade, je výhodným spôsobom, ktorým sa podporuje plynulosť vetného spájania. Rozumie sa, ak by spojka *a* stála veľmi často v takejto funkcii, nijako by sa nemohlo hovoriť o kráse slohu. — Príklady: A v rozpakoch shŕňa trosky so stola. Kuk. VI, 12; A toto je dom môj! Kuk. VI, 13; a kadejaki inženieri chodia k nim. Hronský J. Mak 99; A Sýkora radostne trel si ruky. Hmly 196; A v dušiach čosi dávno, pevne zakorenené praskalo. Hmly 197; A čo sa vy všetci na hlavu postavíte. Rešt. 7; A vy páni bratia hore sa! Rešt. 20. A išlo to všetko s pánom Bohom. Rešt. 20.

i a aj: 1. O týchto dvoch spojkách treba hovoriť spoločne, lebo podľa Czambla: „kryjú sa úplne významom a značia to, čo maď. is a nem. auch".

Kým spojka *i* je podľa Škultétyho majetkom všetkých slovanských rečí (SR I, 176), nemôžme to povedať o *aj*, ktoré je slovenskou spojkou. Keby sme sa pokúsili rozlúštiť jeho vznik, museli by sme povedať toto: Naše *aj* vzniklo z dvoch spojok, a to z *a* + *i*, kde *a* malo význam odporovací. Túto kompozíciu podporovala pozícia, kde po *a* + *i* nasledovala samohláska. Na pr. *a i on* tam bol (= ale i on tam bol) ľahko sa vo výslovnosti pozmenilo na *aj on* tam bol. Túto okolnosť ľahšie pochopiť, keď si uvedomíme, že spojka *a* prečasto býva prvým členom spojkového kompozita. (Porov. však — avšak, ba — aba, lebo — alebo a iné.)

Podľa tejto mienky máme teda v slovenčine dublety: prvotné *i*, ktoré traduje svoju funkciu a význam podobne ako v iných slovanských rečiach, a druhotné *aj* novšieho dáta.

Ak by nás zaujímal problém, ktorá z týchto spojok má mať prednosť v užívaní, bolo by treba podívať sa, čo súdia o týchto spojkách prední naši gramatikári. Czambel žičí forme *aj* a pokladá ju za rovnocennú s *i*. Zdá sa, že nepozerá so súhlasom na snahy, ktoré by chcely zatisnúť užívanie *aj* a toľme favorizovať *i*, aby nahrádzalo aj spojku *a*. Hovorí: „Netreba spojky *i* užívať tam, kde sa nedá nahradiť formou aj." Podľa neho takýto úzus podobal by sa českému, lebo čeština spojky *i* často užíva miesto *a*.

Hoci Czambel teda netvrdí výslovne, že *aj* má také isté domovské právo v našej spisbe ako *i* alebo, že je chatrnejšie, nie tak Jozef Škultéty. Na uvedenom už mieste pokladá za chybu, „keď miesto spojky *i*, ktoré tak znie vo všetkých spisovných rečiach, my píšeme nasilu *aj*". Ak mu dobre rozumieme, pre-

hrešili by sme sa vari len vtedy, keby sme „nasilu“ nahrádzali všeslovanské *i* slovenským *aj*. Škultéty nevyslovuje sa touto poznámkou proti užívaniu spojky *aj*, ale neželá si, aby *aj* úplne zvítazilo nad spojkou *i*.

Ako vidno, stanovisko Škultétyho nie je úzkoprsé. Hovorí proti „žargonovému“ charakteru spojky *aj* a mohli by sme ho uznať, keby šlo len o sám princíp. No matičná prax tlačiarenská dospela ešte ďalej. Nielenže nerešpektovala rovnocennosť spojky *aj* s *i*, ale pekne-rúče dala prednosť prvotnému *i*. Keď sa podívame na pr. do súborného vydania diel Kukučínových, máme dojem, ako by spojka *i* mienila zastúpiť všetky naše slučovacie spojky, toľme je jej dokladov. So spojkami *aj* alebo *tiež* stretáme sa tu iba výnimočne. Vari nie je takýto ozajstný obraz užívania spojok v našej živej reči, a najmä ľudovej, ktorej sa dotýkajú tématicky Kukučínove poviedky. A tu je práve háčik celého problému! Však by sme ochudobnili svoj knižný jazyk o vžitého a rozšíreného činiteľa spojkovej kategorie, keby sme spojku *aj* zanedbávali, ako by zaváňala vulgarizmom alebo žargonovitosťou. Zjednodušovať a funkčne zjednocovať dublety má skôr podstatný význam v hláskosloví, ale aj tam má sa, ako sa zvyčajne tvrdieva, sledovať vývinová tendencia. Nebude teda mýlka, keď sa prikloníme k mienke, že *i* a *aj* možno harmonicky užívať, najmä ak niektorí naši štylistickí labužníci zisťujú pri nich aj významový rozdiel.

2. I potreba jazykovej ľúbozvučnosti pýta niekedy spojku *aj* miesto *i*. Dobre poukázal na túto okolnosť J. Mihál (SR II, 182). Pokladá za neestetické, ak „zaznejú v našom uchu dve rovnaké samohlásky po sebe“. A uvádza práve spojku *i* v takejto kakofonickej pozícii (odobral i im m. odobral aj im). No treba zdôrazniť, *aj* nemá byť iba liekom proti neľúbozvučnosti, ale spojkou týchže práv ako *i*.

3. Ak medzi *i* a *aj* nepripustíme výraznejšieho rozdielu významového, za chybu načim rátať, keby ho niekto nenašiel medzi *a* a *i*. Tvrdý (Slov. fraz. slov.[2], str. 7) chybne uvádza: a, spoj. = i. Veď *a* neznamená nikdy maď. is alebo nem. auch!

Tento omyl stal sa asi tak, že autor ozaj videl často *i* za *a*, najmä na začiatku vety, ako sme už spomenuli podľa úsudku Czamblovho. Príkladov je veľa: I celou cestou sa teší. Kuk. VI, 8; I nadkladá uši, aby lepšie počul. Kuk. VI, 13; I hľadí jej ostro do tvári. Kuk. VI, 14; I podáva mu ruku srdečne. 16; I chodievali medzi kvetúcimi kríkmi dvaja ľudia. Vámoš, Edit. očko 129; I nebol to ani div, lebo veď bieda valila sa so všetkých strán. Urban, Hmly 194 a inde.

Tento úzus dáva tušiť vplyv biblickej češtiny na štýl našich spisovateľov. Nie teda terajšia živá čeština, ale skôr jej klasické a archaizujúce rúcho biblické ponúka aj nášho spisovateľa klásť túto spojku na začiatku vety. Ide o chybu. Ťažko odsúdiť. Máme tu lahodný doklad, kde je viac psychologicko-estetickej ako lo-

gicko-gramatickej oprávnenosti. No generalizovať *a* = *i* nie je dobré.

4. Obidve tieto spojky opakujú sa pri väčšej dôraznosti, čím vznikajú schémy *i* — *i* alebo *aj* — *aj*. No niekedy vidíme celé reťaze takýchto spojok slučovacích, a to najmä typu *i* — *i*. Či oživujú, alebo okrašľujú sloh, je veľmi pochybné, lebo ich hromadenie nie je veľmi účelné a prirodzené a má skôr azda miesto v poezii ako v próze. Nemožno to povedať, pravda, ak sú iba dve alebo tri takéto spojky a sú potrebné: Doniesla i peňazí i čosi poľa Kuk. VI, 17; I vie ťa zavrátiť, i nie je taká, ako Hana. Kuk. VI, 19; i tľapkal ma i objímal ma, — Kal. Rešt. 8; I zvadili sa i pomerili v jednom a v tom istom okamihu. Kal. Rešt. 11; čo Štefan i jako patvarista, i jako prísažný, i teraz ako slúžny robí — Rešt. 15; keď umdlieva i sila, i dobrota, i hriech, i rozkoš. Hronský, J. Mak 6.

tiež: Poznatok, že niektoré spojky majú nepevné miesto vo vete a nie sú na prvom mieste, ako by sme čakali, platí skoro absolútne pre spojku *tiež*, ktorú podľa Czambla „nie vždy znesie slovenčina na počiatku vety". Táto mienka pozdala sa veľmi píšucej slovenskej verejnosti a tichý bojkot proti spojke *tiež* rozšírila neodôvodneno i v prostriedku alebo na konci vety, o čom svedčí vari zriedkavosť jej dokladov v našej spisbe. Nahrádza sa teda inými spojkami, a to na začiatku vety skoro úplne, čo nie je správne. V našich gramatikách mal by byť k uvedenej mienke dodatok, ktorý by vysvetlil, kedy má byť *tiež* na čele vety. Veď ak je na *tiež* dôraz, musí byť na počiatku vety. Správne je: Tiež som tam bol. Tiež si ho videl?

Ale ani v prostriedku vety *tiež* nemožno nahradiť vždy spojkou *i* alebo *aj* (na príklad: Niektorí remeselníci sú tiež veľmi povrchní), aspoň nie bez porušenia vetného poriadku, a vari aj bez zmeny vetného významu. Však medzi *i* a *aj* (auch, is) a *tiež* (maď. szintén) je jemný významový rozdiel. *Tiež* je skôr porovnávacou príslovkou ako spojkou. Podobne franc. „aussi", ktoré značí „adverbe de comparaison". (Na pr. Nouveau petit Larousse, str. 78.) — Príklady: Vo dvore tiež všetko páchne novizňou. Kuk. VI, 9; bo pán Janko Streleň, človek jeho stránky, čo sa sem tiež, ani nevedel jako, zatáral. Kal. Rešt. 13.

Celkove vidíme, že sme nadhodili len niekoľko problémov u najbežnejších spojok slučovacích a už je jasné, koľko tu nedoriešených otázok, neistoty a rozličných mienok, hoci ide o pomerne jednoduchú gramatickú kategoriu, akou sú spojky.

Odstrániť tieto nežiaducne okolnosti bude úlohou dobrej písomnej praxe.

Mnohí píšeme po slovensky tak, ako by sme nemali živého spojenia s ľudom. Ako by sme nevedeli, že v živom našom jazyku jest mnoho takého, čo treba vyčerpať a uviesť do spisovného. *Jozef Škultéty.*

Anton Jánošík:

NIEČO ZO ŠKOLSKEJ SLOVENČINY.

Dbať na niečo, o niečo či niečoho? — Ani nie tak v reči, ako skorej v úlohách užívajú žiaci väzby slovesa dbať s genitívom. Na príklad: Musíme byť dbalí toho, dbať toho, dbať čistoty a pod. V dobrej slovenčine takáto väzba zneje umele, ba cudzo, lebo v reči ľudovej spojuje sa dbať iba s predložkou *na* alebo *o*. Tak isto je to aj v slovenských rozprávkach, na čo už poukázal J. Mihál v SR (II, 174). Taktiež u Bernoláka a Jančoviča. V 1. vydaní slovníka Tvrdého najdeme síce popri väzbách s predložkami *na* a *o* aj väzbu s genitívom, ale to zaiste pod vplyvom Pravidiel slovenského pravopisu, nakoľko hľadel k nim prispôsobiť svoj slovník. Ale v 2. vydaní uvádza Tvrdý len *dbať na* a *dbať o*; väzbu s genitívom vynechal. S nijakej stránky nebolo rozumné vsotiť do Pravidiel väzbu slovesa dbať s genitívom, aby tým nadobudla právo vytiskať domáce, slovenské väzby s predložkou *na* a *o*.

V učebniciach jazyka vyučovacieho takmer všade nachádzame chybnú väzbu s genitívom; na príklad v Slovenskej mluvnici Damborského (str. 261, 5. vyd., Nitra 1930), v Slovenskej poetike P. Bujnáka a J. Menšíka (str. 187, 189, 3. vyd., Praha 1930) a inde, ďalej v Menšíkovej Literárnej rukoväti k čítanke pre najvyššie triedy stred. škôl slov. (str. 37, 2. vyd., Praha 1931) a pod.

Na správnosť predložkových väzieb slovesa dbať v slovenčine nepriamo poukazuje aj stará čeština, nakoľko je k nej bližšia v niektorých gramatických zjavoch, najmä v tvarosloví. V starej češtine sloveso *dbať* má zväčša väzby predložkové, lenže predložka *o* spojuje sa s lokálom. Príklady z Čítanky pre piatu triedu slov. gymnázií (Heřmanský, Praha 1923): Jáz na ty již ť nechci dbáti (Alexandreis, str. 14); dbajú o múdrosti; (Alexandreis, str. 16), o svém jazycě velmi tbaji (Dalimil, str. 22) a inde.

U slovenských spisovateľov odjakživa, či už starších, predprevratových, či novších, nachádzame sloveso *dbať* s predložkou *na* alebo *o*. Na príklad u Kukučína: Nedbá ani na muchy, ktoré naň bezočivo dotierajú (Sväzok I, T. Sv. M. 1928, str. 29); No nik nedbá teraz na jeho vážne reči (str. 82); nedbajúc na divákov (str. 184); u Hronského: rodila deti a nikdy nedbala o ne (Jozef Mak, str. 9); u Jesenského: Úradník má..., dbať na stavovskú vážnosť. (Úryvok z novely Demokrati, uverejnený v SP L. roč., čís. 3, 1934) a u iných.

Týmto som chcel ukázať, že v slovenčine sloveso *dbať* má väzbu predložkovú.

Slovenská reč (I, 15—16) upozornila už na chybnú väzbu s genitívom. Jednako bolo treba vec spomenúť ešte raz, lebo v školách šíri sa nesprávna väzba s genitívom.

Strana a bok. — V školskej slovenčine temer nepočuť podstatného mena *bok* a slov od neho utvorených, čo je zaiste nesprávne, lebo slovenčina sa tým ochudobňuje o jemné rozdiely, ktoré sú medzi slovami *strana* a *bok*. Strana v ľudovej reči označuje širší priestor, alebo vzdialenejšie miesto, niekedy aj kraj, krajinu, ako na príklad v ruštine. Takýto význam je správny aj s hľadiska etymologického, nakoľko strana pochádza z koreňa *ster-* (porov. lat. sloveso sterno), ktorý je v slovese *-strieť, prestrieť, vystrieť* (= na široko), keďže **ster + ti* dalo strieť. V slove *strana* je koreň v stupni *stor-*, z ktorého, po predĺžení korennej hlásky *o* v *a* a po prešmyknutí *r* pred príponou *-na*, dostali sme *strana;* teda **stor + na* > *starna* > *strana*. Naproti tomu *bok* v slovenčine má užší význam. Ľudová reč dobre rozlišuje od seba obe slová: Uhni sa na bok, lebo ide voz! Na našich stranách (= v našich krajoch). Spomnime tu tiež slovo *stráň*, ktoré súvisí so slovom *strana*.

Podobne cítil významový rozdiel medzi slovami *bok* a *strana* Jaroslav Vlček v svojich Dejinách (T. Sv. M. 1923): ako chlapček, posedkávajúc po boku milej matere (str. 16); udeří (Svätopluk) svojim rodákom v bok a zaženie ich na Devín (69); tlačiareň nestačila hotoviť rukopisy zo všetkých strán posielané (36); Organizoval sbierky (ľud. piesní) na všetkých stranách (63); ako sa vojská schodia so všetkých strán (71).

Tak aj u Kukučína: A pozdvihla v ruke pokovaný kosák, ukážuc ním protiležiaci bok, posiaty žencami (sv. I, T. Sv. M. 1928, str. 38); kabát začal sa hádzať s boka na bok (65); ústa uťahovaly sa mu kŕčovite s boka na bok (68); Po jej boku pyšno si vykračuje Janko (78); I s desať strán zavznela otázka: „Kde?“ (92); Vlasy... vyčnievaly, ako sa ktorému páčilo, každý v inú stranu (166) a inde.

Slova *bok* užíva aj Jesenský: Bral ich jeden za druhým (akt), pozeral do nich a odkladal ich na ľavý bok. (Úryvok z novely Demokrati, SP L. roč., čís. 3, 1934, str. 131). Podobne aj Michal Bodický v svojom diele Rozpomienky a pamäti (str. 77): Tancoval sa akýsi valčík. My traja sme sa s boku prizerali. Aj Vajanský: Na pravom boku, ľahko opretá o trasúce sa operadlo, sedela jeho žena Mária (Suchá ratolesť, str. 9; T. Sv. M. 1909).

Keďže v slovenčine je správne slovo *bok*, tak zaiste bude aj *bočiť* a všetky ostatné slovesá od neho utvorené, ktorým sa zavše vyhýbame, hoci sú časté v živej reči. Veď hovoríme: Bočí odo mňa ako čert od svätenej vody. Má ho aj Vlček v svojich Dejinách: vysvetľuje bočenie od slovenčiny (131); Od spoločnosti bočil (157). Tiež Kukučín: od ktorých (cudzích ľudí) bočíme (sväzok I, str. 123); Preto bočili i odo mňa (149). Podobne J. Škultéty: nová čeština prehláskami tak patrne odbočila od staročeštiny (Sto dvadsaťpäť rokov zo slov. života. T. Sv. M. 1920, str. 70). — Uvádzajú ich aj Pravidlá, Bernolák, Tvrdý, Jančovič. Teda smelo možno užívať slovesa *bočiť od niečoho.* Je ono dobré a výrazné.

Z PRÁVNICKEJ TERMINOLOGIE.

Apelácia - odvolanie. — Povyhadzovať zo slovenčiny všetky latinské termíny je veľmi ľahkou technickou prácou, lenže s takýmto barbarským purizmom nemožno vonkoncom súhlasiť, keďže veľmi často latinské termíny sú presné a majú hodnotu aj pre naše kultúrne dejiny. No nesmieme zabúdať ani na to, že mnohé latinské termíny vžily sa do ľudovej reči a dnes hýbať nimi bolo by veľmi odvážne, lebo v chaose právnických termínov sú práve latinské termíny najustálenejšie. Azda po niekoľkých desaťročiach príde čas, že budeme odstraňovať latinské termíny, lež dnes, keď je toľko neistoty, bolo by to prismelé hazardovanie s našou terminologiou.

Namiesto *apelácie* začínajú písať „odvolanie", čo nie je priam najlepším prekladom, lebo latinské appellare značí odvolať sa, a nie: odvolať. Latinské revocare značí odvolať, preto aj „odvolanie" môže značiť len to, čo latinské revocatio. Oproti tomu namiesto *apelácia* mali by sme písať *odvolanie sa,* lenže „odvolanie sa" nie je práve veľmi pohodlným termínom. Rozhodne *apelácia* je slovo výraznejšie. A keby sme vytvorili z našej reči slovo *apelácia,* ako urobíme prídavné meno namiesto *apelačný?*

Nehýbajme vžitými latinskými termínmi do toho času, kým nebude ustálená naša právnická terminologia! Nehýbajme nimi najmä teraz, keď je vystavená rozličným rečovým a pojmovým zmätkom!

Ináč proti „odvolaniu" (= apelácia) svedčí aj príklad z praxe. Latinské *revocatio appellationis* nemôže prekladať ako „odvolanie odvolania", ale len ako *odvolanie apelácie.* Už tento príklad dostatočne dokazuje, že *apeláciu* neslobodno nahradiť „odvolaním", lebo vznikol by dvojsmysel, ktorý presná terminologia neznesie.

Valné shromaždenie - valná hromada. — Po prevrate celé Slovensko bolo zaplavované samými „valnými hromadami". Dnes je už trocha lepšie, hoci kedy-tedy možno ešte čítať aj o valných „hromadách". No je to znak rednúcej neznalosti slovenčiny. Dávno pred prevratom poznali sme len dobrý a jasný slovenský termín *valné shromaždenie.* Členovia spoločností, družstiev, spolkov a pod. shromažďujú sa, no „nehromadia sa". Ich schôdzku voláme shromaždením, prípadne valným shromaždením. Naproti tomu „hromadou" ľudí voláme len náhodile sídených ľudí. Slovo „hromada" značí to isté ako „kopa" a nahromadiť — nakopiť. Pravda, to nemá nič spoločného so slovami *shromaždenie, shromaždiť.* Významový rozdiel medzi slovami hromada a shromaždenie neslobodno zaznávať.

Pod ťarchou exekúcie - pod dohonom práva. — „Dohon práva!" Nerozumie tomu ani odborník, ani laik. V súdnych rozsudkoch čítavame *pod ťarchou exekúcie,* „pod následkami exekúcie", „pod dohonom práva". Načo sú tri zvraty, keď nám

stačí aj jeden? Fráza *pod ťarchou exekúcie* je vžitá a každému srozumiteľná, netreba k nej nijakých komentárov a vysvetliviek. Pripúšťame, že je trochu lapidárna, lenže aj exekučný výkon je lapidárny, a preto netreba nám novej a jemnej frázy „pod dohonom práva". Vo vžitom zvrate *pod ťarchou exekúcie* bolo by možné vynechať slovo „ťarcha" a písať jednoduchu *pod exekúciou.* No ani to nie je nevyhnutne potrebné. Spomenuté tri zvraty pre ten istý právny pojem je nepotrebný luxus, ktorý škodí jasnosti a presnosti našej súdnej a právnickej terminologie.

Žiadosť o revíziu - revízna žiadosť - dovolanie. — To, čo sme povedali o odvolaní, platí vo všeobecnosti aj o dovolaní, ba ešte vo zvýšenej miere. Slovu „dovolanie" nemožno pripisovať smysel dovolávania sa revízie, lebo samo dovolávanie sa niekoho (niečoho) nemá nič spoločného s revíziou. Preto odporúčame ostať pri jasnom termíne *žiadosť o revíziu,* čo je srozumiteľné každému.

Ponuka - oferta - nabídka. — Slovo *ponuka* razí si cestu, hoci nemožno o ňom povedať, že sa už vžilo do spisovného slovníka. A jednako je to slovo dobré, ktoré má oporu v slovách *ponúknuť, ponúkať, ponúknutie.* Kálal pozná slovo *ponuk,* ktoré značí *ponúknutie,* na príklad: jedla bolo dosť, ale ponuku málo. Lež slovo *ponuk* nie je rovnoznačné so slovom *oferta.* Hvozdzik v Slovensko-maďarskom slovníku (18) má heslo „ajánlat = ponuka, oferta, ponúknutie". Na východnom Slovensku majú *ponuku.* Kto sa bojí cudzích slov, komu sa nepáči *oferta,* nech hovorí a píše *ponuka.* Je to slovo dobré a vhodné pre našu obchodnú aj právnickú reč. Okrem toho má oporu v slovese *ponúkať* a v slove *ponúkateľ.* Slovo „nabídka" je Slovákovi cudzie, do Pravidiel slovenského pravopisu dostalo sa len trápnym omylom. —*tri*—

Ján Mihál:

SLOVENSKÉ SLOVESÁ.

(Dokončenie.)

búriť:... za tmy dom búriť (Milo Urban, Výkriky 119). Toto sloveso užil tu básnik hyperbolicky, lebo znamená oveľa viac, ako mal Urban na mysli. Medzi ľudom často počujeme odcitovanú frázu. Sem patrí *búrať.* Prefigované tvary: *nabúriť* — ale sa nabúril toho sveta; *rozbúriť* — more sa rozbúrilo; *vzbúriť* — ľud sa vzbúril; *pobúriť* — včely v úli; *vybúriť* — mládež, víno, more sa vybúri; *zbúrať* — dom zbúrajú; *odbúrať* — priemysel; *vybúrať* — dvere; *rozbúrať* — dom a iné. Sem patrí aj *burcovať* — svedomie, povedomie, čo sa hovorieva hyperbolicky za *budiť.*

čítať: čítala mu z tvári (Taj., Spisy V, 71). Často poču-

jeme aj „čítal(a) mu na tvári". Ide len o to, čo je správnejšie. Nazdávam sa, že oboje obstojí, lebo ako čítavame *s tabule, na tabuli*, tak môžme čítavať i *z tvári, na tvári, na očiach, v očiach, z očú* a pod. Prefigované tvary: *dočítať* — začatý článok; *načítať* — hromadu kníh; *odčítať* — už si ju odčítal (t. j. knihu, ktorú voľakto začal čítať, ale medzitým sa mu stratila, ďalej ju čítať nemôže, nedočíta ju); *začítať sa* — do kníh, do básnikov, do klasikov a pod. (Miesto č. sčetlý máme hovoriť a písať *začítaný)*; začítať voľakoho: žaba mu začítala zuby (Moštenica); *vyčítať* — z knihy; voľakomu chyby; *počítať* — trocha v šlabikári; *včítať sa* — do Hviezdoslava, Vajanského nekryje sa so *začítať sa dol*

čakať: za vami čakáme (Taj., Spisy V, 9). Ale počuť i *vás čakáme; na vás čakáme.* Podľa Miklosicha (Vergl. sl. Gr. IV, 743) inštrumentál s predložkou *za* znamená to, za čím sa voľačo deje, za čím dačo je. Pravda, to neznamená, že *čakať na* bolo by zlé, ba ver' ani *čakať niekoho* nie je zlé. Veď každý počul frázu *hybaj skorej, čakám ťa!* Človek vycíti, kedy môže povedať *čakám za* a kedy *čakám na.*

kosiť: A kosec Môcik, ktorý... trávu dokášal (Taj., Sp. V, 5). Samé sloveso nie je zvláštnosťou. Predmet má v akuzatíve, ale vidy jeho sú zaujímavé: *kosiť, kosievať, -kášať, -kášavať;* predponované tvary: *dokosiť* — lúku; *odkosiť* — trávy (genitív partitívny); *podkosiť* — dakomu nohy (metaforicky); *nakosiť* — trávy; *zakosiť* — voľakomu do lúky; *zakosiť si* — trocha; hodne sme si ešte večer zakosili (Hiadeľ); *vykosiť* — vtáčky; *vykosiť sa* — do chuti; *prekosiť* — chodník lúkou; *skosiť* — trávu; *vykášať* — rúbanisko; *zakášať* — do cudzieho (Zakáša, darmo je. Kukučín); *odkášať* — svoju trávu od susedovej; *dokášať* — lúku; *skášavať* istú lúku a pod.

držať: jej sa držia (Taj., Sp. V, 12); držali ju tri dni v trapiech (Taj., Sp. V, 73). Sloveso *držať sa* máva predmet v genitíve dotykovom alebo v datíve prospechovom. Prvý príklad je genitív dotykový. Vo vete *kurence sa jej dobre držia* alebo *pánu učiteľovi sa deti dobre držia* máme datív prospechový. Holé *držať* viažeme s akuzatívom, ako ukazuje druhý citát.

driapať (sa): pomedzi preháňajúce sa oblaky driape sa slnce (Taj., Sp. V, 11). V Holubovom Stručnom slovníku etymologickom čítame, že české drápati zodpovie slk. drapať, čo — ako vidíme — nie je pravda. Predponované tvary: *odriapať* — kôru so stromu; *podriapať* — dakoho nechtami, pazúrmi; *vydriapať sa* — na vrch, na strom; *sdriapať* — kožu s človeka. Iné vidy: *drapiť* — *zdrapiť* = schytiť; *oddrapiť* — odtrhnúť dosku s plota, kus papieru, handry.

dubiť: bosý dubil o milých päť (Taj., Sp. V, 18), čo znamená tuho tancovať. Ináč dubia len koželuhovia. Bežné je nielen dubiť, ale skôr **dubasiť** = prudko tancovať. Pravda, dubiť — *zadubiť*

neznamená len zatancovať si, ale aj zafúľať: Ako si zadubil tie košele (Moštenica)!

džurdžať: džurdžaly potôčky (Taj., Sp. V, 125). Sloveso som nenašiel ani u Kálala, ani u Tvrdého. Významom sa kryje s nem. rinnen, na príklad: Jarky len tak džurdžia (Mošt.)! Sloveso je pôvodu onomatopoického.

fičať: vietor fičal okolo uši (M. Urb., Výkriky 194). Má ho Tvrdý, ale nemá ho Kálal. Pôvodu je onomatopoického. Chlapom na vojne gule popri ušiach fičievaly.

hanbiť sa: že sa vy hanbiť musíte za mňa — však? (Taj., Sp. V, 13.) Pravda nehanbievame sa len *za* voľakoho, ale i voľakoho, na pr. dedinské deti *hanbievajú sa neznámych ľudí.* Iste ste počuli: čo sa ma hanbíš, Jožko? Zaujímavé sú aj doklady: sme sa ho nahanbili, kým bol malý (Mošt.)! Už sa odhanbil = prestal sa hanbiť.

hrať: iní o kolky hrajú (Taj., Sp. V, 15.). U Tvrdého čítame: hrať sa v kolky, v karty, v šach; u Kálala je tiež len hrať v kolky. Sám som sa hrával *o loptu,* vše aj *o karty na Ďura,* alebo sme sa *kartovali o Ďura;* keď som už vyrastal, to som zašiel i na kolkáreň a hrávali sme sa *o kolky na peniaze.* Loptúvali sme sa zväčša *o métu, o dlhú.* Hoc aj Ukrajinci „ihraju v karty, v paška, v chľusta" (Miklosich, cit. 401), predsa by som nezavrhoval *hrať sa o kolky, o karty, o loptu.* Hrať *na klavíri, na trúbe, na husliach* sme už spomínali.

Máme germanizmus so slovesom *hrať;* rolu hrať, zástoj hrať. Otázka je, či sa musíme stoj čo stoj vyhnúť tomuto germanizmu? Veď miesto „hrá rolu" mohli by sme povedať „má význam" alebo „hrá úlohu", hoc posledné je len doslovné poslovenčenie nem. rolle spielen, ale zasa my tiež vravíme, že naši herci „hrajú svoje úlohy". Rusi tiež „igrajut roľ". Náhrada za „hrať rolu" „hrať zástoj" alebo „mať zástoj" tiež je len zlá, ak nie horšia. Výraz „hrať úlohu" jednoducho potrebujeme v divadle a potom je to už veľmi jedno, keď ho použijeme i metaforicky.

hlásiť sa: aby sa princovia *hlásili o jej* ruku (Súpis I, 308). Podľa Miklosicha (cit. IV, 427) akuzatív s predložkou *o* označuje to, z povzbudenia čoho podnikáme nejaký dej. Takto potom nie „hlásiť sa k slovu", ale *hlásiť sa o slovo,* lebo *„hlásiť sa k"* rovná sa *„priznávam sa k",* na pr. hlási sa k svojej dlžobe = priznáva sa k svojej dlžobe, ale nik sa nebude hlásiť o svoju dlžobu, no *bude sa hlásiť o svoj podiel* z dedictva. Nedobré „hlásiť sa k slovu" je z novinárskej češtiny, kde „hlásiti se ke slovu" je z nemčiny.

hodiť: a kceu ho hodiť *o zem* (Súp. I, 309). Miklosich (cit. 427) hovorí, že predložka *o* s akuzatívom znamená dotýkanie sa predmetu, na ktorom sa dej splňa. Všeslovanský zjav. Na pr. srbsky: udri licem o zemljicu; o zemljicu zazbio sam glavu; ukrajinsky: vdarylaś ob zemľu; rusky: udarilasь o zemľu; bьet kopytom o syru zemľu; brosil (hodil) on jego o syru zemľu; poľsky:

zawadziť o stoť a iné. U M. Urbana (Výkriky 120) čítame: hodil rukou. Iné známe frázy: hodil okom po niekom a pod.

V citáte zo Súpisu máme ešte jednu zaujímavosť, totiž „kceu *ho* hodiť o zem", čo je akuzatív miesto historického inštumentálu **ním hodiť o zem,* lebo už v csl. textoch čítame (citujem z Miklosicha, cit. 426): „udari (udrel) epistolijeju o zemlju" (epištolou o zem), alebo „(more) bija imi (vlъnami) o kamenije". Ľud zväčša kladie predmet pri slovese *hodiť* do akuzatívu. Za chlapčenstva *hádzaval som chlapcov — o zem,* alebo oni mňa, teda nie „chlapci" (chlapcami). Podobne skalami sme nešmŕľali, ale skaly sme metali. Voľakedy hovorievali „hádzali druh druhom o zem", a čo žije v reči ľudu dnes, môže byť oprávnené i pre spisovný jazyk. Teda netreba sa báť väzby *hodiť niekoho o niečo.*

hučať: hučanie vody (M. Urban: Výkriky 79); les hučal (tamže 189); hučal potok (190); hučanie rieky (80); ale aj: bez hluku (93); ozýval sa hluk vozov (119); hlučne sa rozosmial (196). Etymologicky pochádza *hluk* z **gъlkъ*, čo dáva v češtine *hluk*, a v slovenčine malo by dať **hlk*, ale takého tvaru v slovenčine niet, je len bohemizmus *hluk* a naše *huk*, ktoré pochádza z *gukъ*, z čoho *húkať - húkam,* potom *hučať, hučanie.* Tvary ako *hluk, hlučný, hlučať* a pod. sú bohemizmy, lebo proti csl. *ъl, lъ* v slovenčine máme samohláskové *ļ,* kým v češtine je *lu,* na pr.: dьlgъ> dlъg: č. dluh; čьlnъ>člъn: č. člun. V slovenčine *hlk* nejestvuje, márne ho udáva Holub v svojom SESl. (Stručný etymol. slovník) popri *hluk;* u nás je len *huk, hučať, hukot, húkať, húkanie,* ale vystačíme cele, veď môžme povedať: vozy, autá hučia, rieka hučí, v škole je huk, na ulici je huk a pod. Slovák nepovie (myslím nášho prostého dedinčana): v tom dome je „hučno", ale ani „hlučno", lež *v tom dome je veselo, živo* alebo *v tom dome je huk ako v úli.*

chystať sa: chystal sa *do holenia* (Taj., Sp. V, 10), teda nie „chystal sa k...". Podľa toho podobne môžme povedať: *chystal sa do roboty, do spania, do jedenia, do učenia, do písania, do behu* a pod. Pravda, nepočuť „chystal sa do odchodu", ale *chystá sa na odchod,* ako vravievame *chystá sa na dážď.*

chytiť sa: chytil sa do stavby (Taj., Sp. V, 51); nechytal sa do bitky (Taj., Sp. V, 12); chytil obidvoch za hrdlo. (Súp. III, 76). V prvom a v druhom príklade genitív s predložkou *do* znamená predmet, na ktorý mieri pohyb, dej. Podobné je ukrajinské *stavaj, synku, do poboju* (Miklosich, cit. 521). V treťom, ako obyčajne v slovanských jazykoch pri slovesách chytiť, viazať, zavesiť, ťahať, držať a pod., býva akuzatív s predložkou *za.* Porovnaj csl. jemъše i za vlasy; srb. za ostre se šablje dohitiše; ukraj. pôrval vôn ho za vlasy a pod. Lenže nie vždy môžme povedať *chytil za hrdlo,* lebo, ak to robíme dobromyseľne, to by sme dali nášmu skutku v reči zlý smysel, keďže chytáme za hrdlo len vtedy, keď napádame a seba zasa „chytíme za hrdlo" len vtedy, keď pocítime v ňom dajaký fyziologický neporiadok. Ináč

chytáme okolo hrdla, okolo krku. Aj v uvedenom citáte zo Súpisu malo stáť nie *za hrdlo*, ale *okolo hrdla*, lebo ide o preukázanie súcitu, láskavosti.

Ale máme *chytiť sa* i s genitívom dotykovým: padla pred ním na zem a *chytila sa ho nôh* (Súp. IV, 342).

chyrovať: veď tuná nechyrovať ani vtáčka, ani letáčka (Súp. I, 311). Obyčajne povieme *chyrovať o čom,* a tu uvedená fráza má bezpredložkový genitív-akuzatív. Podobne známe sú nám väzby: **čuť,** nečuť ho m. o ňom. Tu ich nebolo čuť tej zimy (Sl. Ľupča) m. tu nebolo čuť o nich. Iný vid: *chyrúvať* — ani sme nechyrúvali o koláčoch (Mošt.).

krivkať: starký *krivká o paličke* (Taj., Sp. V, 11). Tento lokál je obecne slovanský, na pr. ukrajinsky: *letiť* ptach o šesty nohach; csl. o desjati rozěchъ; č. vůz o dvou kolách; pol. woz o czterech kołach.

kárať: budzeš *karany na šesc palic* (Czambel, Slov. reč 382). Tento akuzatív je tiež obecne slovanský a znamená rezultát, úspech deja; na pr. csl. vъzgorite se na ljubov; srb. dvojicu si na smrt ubio; ukr. na smerť ho porubaly; r. razboléti sja na smerť etc. Iný vid: *kárávať;* predponovaný tvar: *skárať.*

kričať: kričali do ohlušenia (Taj., Sp. V, 43), a nie teda „k ohlušeniu".

Počujeme často: *kričal na ratu.* Slová *rata — ratovať* sú nemeckého pôvodu, ale ťažko ich nahradiť slovenskými slovami *spása — spasiť,* prípadne inými slovami. Z našich ľudí letí to akosi spontánne: ľudia boží, rata, ratujte!

*

Týmito krátkymi poznámkami o slovenských slovesách chcel som vzbudiť záujem čitateľov Slovenskej reči o málo preskúmanú časť slovenčiny. Naši gramatikári nevenovali doteraz náležitú pozornosť slovesám, rozličným ich vidom a väzbám, hoci práve štúdiom slovenských slovies dalo by sa ľahko dokázať, že ľudová reč slovenská a spisovná slovenčina majú bohate rozvinutú štruktúru slovies. Koľko jemných odtienkov tu možno vysloviť, koľko rozličností a zvláštností pri slovenských slovesách!

Do toho času, kým nebudeme mať dopodrobna preskúmané slovenské slovesá, možno odporúčať len to, aby sme mali vždy na mysli, ako ľud slovenský viaže slovesá. Keď ste v pomykove a neviete, ako viazať niektoré sloveso, zistite si, aká je väzba v ľudovej reči. Prípadné nepresnosti budú vždy menšou chybou, ako keby sme vymýšľali nové, umelé väzby.

Pri čítaní dobrých autorov všímajte si slovies, porovnávajte ich väzby s ľudovou rečou, najdete veľa zaujímavého a cenného, čo vám ukáže bohatosť slovenčiny, a najmä jej slovanskosť.

Preskúmať slovenské slovesá, roztriediť ich a poukázať na rozličné ich funkcie, to je práca, ktorá vyžaduje mnoho času, ktorú nemožno urobiť napochytre. Mňa celkom uspokojí, ak tieto poznámky o našich slovesách budú povzbudením pre iných.

Ľudo Uhlár:

ZO ZLÝCH KNÍH.

Aj negatívna kritika v Slovenskej reči má už viditeľné pozitívne výsledky. Veď denné časopisy (okrem niektorých, nepísaných Slovákmi, alebo tých, čo úmyselne nadržajú zlej slovenčine) prejavujú o rečovú stránku záujem, takže badať aj kladné výsledky, a to najmä preto, že so strany redaktorov a korektorov venuje sa viac pozornosti jazykovej čistote. Treba uvážiť takýto fakt: čo sa nedalo nijako napraviť a usmerniť za 12 rokov, spravilo sa premyslenou a užitočnou prácou, kritikou, radou, príkladmi v jednom časopise, venovanom záujmom spisovnej reči.

Ale ešte väčší záujem musí mať každý zainteresovaný Slovák o reč našich kníh, literárnych diel, či už beletristických, či vedeckých. Priam tu sa ukazuje význam kritiky v Slovenskej reči. Nakladatelia, vydavatelia a spisovatelia budú nútení venovať viac starostlivosti reči rukopisov. Viem, že na pr. jedno z nakladateľstiev, ktoré vydalo knihu s rečovej stránky veľmi zlú, po kritike v SR hľadalo odborníka, ktorý by mu nabudúce prezrel a opravil rukopisy slovenských kníh. A tak to bude aj s inými. Sme presvedčení, že o niekoľko rokov neopováži sa ani jeden nakladateľ vydať slovenskú knihu, s rečovej stránky biednu, závadnú. Inde, v iných literatúrach takáto samozrejmosť nemusela sa vydobývať kritikou, alebo sa už dávno uplatnila. U nás sa len uplatňuje. Kto má o vec záujem a všíma si pomerov v tomto ohľade, aké boly prv a ako sa zlepšujú, je priamo prekvapený prvými, doterajšími výsledkami.

Ale jednako nachádzame ešte aj teraz medzi novovychádzajúcimi slovenskými knihami niektoré, rečove úplne zlé, písané ozaj hroznou slovenčinou. Často sú to spisy len hláskoslovne, teda zdanlivo slovenské, ale ináč mrzké prepisy, otrocké, t. j. úplne zlé preklady. Sú to najčastejšie knihy ľudí, ktorí vedia síce po slovensky, ale nevedia písať, teda ani prekladať. Na vine sú najviac nakladatelia, keď im také knihy prijímajú a vydávajú. Povinnosťou každého nakladateľa je, aby mal odborníka, ktorý mu posúdi a opraví rukopis so stránky jazykovej. Vydávať knihy v rečovej gebuzine je vec hodná trestu.

A keď niektorý nakladateľ predsa nedbá o to, treba ho bojkotovať. Nekupovať knihy ním vydané. Upozorniť na to v časopise. Nech sa autor i nakladateľ poučia a nekazia reč.

Ukážeme na niekoľkých príkladoch, knihách, ako je to s niektorými vydaniami, či súkromnými, či nakladateľskými. Vybrali sme si jednu knihu pre deti a niekoľko divadelných hier. Detská kniha má obzvlášť dbať na jazykovú čistotu, jasnosť, lahodnosť. Deti si osvojujú reč z kníh, ktoré čítajú. S tejto stránky máme príkladnú, najmä s rečovej stránky dokonalú matičnú detskú knižnicu Dobré slovo a edíciu Máj pri učiteľskom nakladateľstve Unás. Naproti tomu mnoho publikácií, detských kníh po iných

nakladateľstvách oplýva jazykovou anarchiou. Takáto je aj veľmi vkusne, skoro luxusne vypravená kniha: *Janko Hraško na cestách svetom.* Z ľudového podania upravili *Volf-Pospíšil.* Ilustroval A. Hála. Vyšla: Nákladom autorov, pečlivosťou Kruhu slovenských učiteľov. Trenčianska Teplá 1927.

Autori asi knižočku nesostavovali podľa ľudového podania, ale spravili ju podľa nejakej podobnej knižky českej, sloh a reč ako by boly priamym a veľmi nedokonalým prepisom z češtiny. Na slohu skoro každej vety vidieť neznalosť slovenčiny. Podobne je to aj so slovnikom. Knižočka má 80 strán. Poukážeme na krikľavé chyby na prvých 30 stranách:

Dôsledne píšu „na podzim" m. slovenského: *v jeseň;* „kravka" m. *kravička.* Slovesné tvary majú nenáležité predpony, z čoho vznikajú potvorné výrazy: noha sa mu ušmykla m. *pošmykla;* ucítil m. *pocítil;* kútku m. *v kútiku;* ale takýchto vybraných slov je tu celá kopa: myšky okúšaly cukor; čtvrté; „Dočkej", povedá, „tu by si sa, chudáčku, neusušil"; políčko; zaloví lyžicou a vylovi Hraška 15; kolo pasce m. *okolo;* vravila m. *vravela;* všetcia; batôžek m. *baťožtek* 25; začali spievať koľadu; slovečko. Aký barbarský sloh najdete v jednej nevinnej detskej knižočke, poslúžime vybranými príkladmi.

Autor nemá vôbec jazykového citu, nevie, kam umiestniť príklonky (na pr. zvratné zámeno *sa*) a z toho potom toľko slohových chýb: a niet s kým sa hnevať m. a niet sa s kým hnevať; šťastlive preplavil sa m. šťastlivo sa preplavil; a sám tiež pustil sa 6—15 a i.

Najzaujímavejšie sú všelijaké nové zvraty, predložkové, spojkové väzby, slohové zvláštnosti a okrasy: Tak sa to už dávno stalo, že niet už ani tej udalosti pamätníka. Ale udalo sa to takto. (Schválne citujem celé súvetie — pre zaujímavosť a názornosť!) Nebola nič väčšia m. *o* nič; a rodičia ho dobre nezaškrtili od radosti (vynechal *že* a prehodil trochu poriadok slov, aby miesto pekného jazykového zvratu vzniklo takéto ledačo!) 10—15; že sa zimou celý trasie m. *od zimy;* žiadal o ďumbier m. pýtal si ďumbier; pustily sa do bujného tanca m. *daly sa do tancu;* a po sklepe s ním jazdila myš; ani toho nezbadal 29 m. ani *to* nezbadal; a vyhrážať im (má byť *vyhrážať sa* im), *že ak* ešte raz „budú uchodiť" (to má byť budúci čas k slovesu *ujsť!*) 30 a iné.

Ešte horšie je to s niektorými predložkami, spojkovými väzbami. Úplne mýlne, popletene a nesmyselne sa kladú spojky a iné slovcia (stále hádže slovkom *nuž*, autor asi myslí, že takýmto slovkom jeho reč nadobudne slovenského svojrázu): *nuž* by sa predsa môjmu srdcu obľahčilo 5; mak zle utlkli, *nuž* sú preto také; *nuž* začal remeň z nohavíc podpasúvať 11; *nuž* si ho otec zaľúbil 12; *nuž* mu ho vo meno božie predal. — Spojky, príslovky, slovcia nemiestne užité: *či* si nedáš pozor m. *čo* si nedáš; *a tu* museli povedať, *a tu* sa matka dala. *V tom* zarachotilo vo

verách. *Tu* kupec... 22 (vidieť, že sa autor nemôže zbaviť pri-mánskeho slohu); a *poneváč* vial vietor (miesto *keďže* užiť „poneváč" je nielen nevkusné, ale aj zlé) 24. Iné chyby: *Tieto* dobre vedely, že je to pasca pre nich (!) m. *pre ne* 22; ktorý hneď „k stolu" zasadol m. *za stôl* 29.

Aj iných slohových barbarizmov je tu celá kopa: obuvníčka včuľ mala m. mala včuľ 5; ustavične z kuchyne do kuchyne behala m. behala z kuchyne do kuchyne (a mnoho príkladov so slovesom na konci vety); lebo mu každý rok potom, čo Janko bol v dome, narodil sa jeden syn. Taktiež nepovieme „bola tma", ale *bolo tma;* tma má tu význam príslovky, vo vete nie je podmetom, ale príslovkovým určením spôsobu.

*

Pozoruhodné výsledky dosiahol v tejto veci žilinský nakladateľ O. Trávniček. Začal organizovať slovenskú divadelnú knižnicu. Má vydaných niekoľko dobrých pôvodných hier, niekoľko slušných prekladov, ale väčšina ním vydaných kníh je s jazykovej stránky úplne zlá. Našiel si nejakých známych ochotníkov, ktorí mu podľa predložených hier prepisovali ponajviac z češtiny do slovenčiny. Aj v pôvodných hrách, ale najmä v prekladoch, má priam spotvorenú slovenčinu. Pozrite si len zbežne nadpisy: Láska si nedá porúčať; Každý má svoje kalhoty. Prekladateľmi sú *J. Porod* (jeho písanie a slovenčina zaslúžily by si zvláštnej kapitoly v SR!), *M. Toufar* a iní.

A teraz ukážeme jedinečné prípady v knihách tlačených slovensky, v divadelných hrách, ktoré prekladajú J. Porod a M. Toufar. Sú to veci, aké si človek nevie predstaviť. Človek by neveril, že je to možné.

Tá naša Marča. Veselohra od J. Skružného. Poslovenčil *M. Toufar.* Nákladom O. Trávnička (učitelského [!] kníhkupectva a nakladateľstva) v Žiline. 1930.

Prepisovateľ tejto hry obohatil slovenčinu takými vzácnymi, novými nestvorami, že môžte prísť o rozum, kým prečítate 120-stranovú knižočku. Je to, buď priamy prepis z češtiny, kde sa len hlásky menia, buď prepis taký, že sa tvoria nepotrebné a chybné novoty.

Všimnite si len tých pekných vokatívov, hlavne ich najvzácnejších exemplárov. Nezabúdajme pri tom, že sa užívajú dôsledne a že len na jednej strane poniektoré čítate viac ráz. Koľko je toho v celej knihe? — *Boženko* 23; Františk*u* 24; slečn*o* (to sa do zúfalstva opakuje); Olinko, Marčo, pane doktore, pane továrniku, Božíčku, mladý mužu (!), pane majore, pane Remešu a iné. Všade tu má byť nominatív: pán doktor, Marča... Javištná slovenčina nestrpí takéto vokatívy. Prekladateľ, ktorý ponechal takéto vokatívy, naisto nevie po slovensky.

Pekné sú ukážky z tvaroslovia a slovníka. Naskytuje sa nám tu množstvo príkladov, ako obohacovať nový slovenský slovník,

tvaroslovie a hláskoslovie: protiva, protiv*o* (vokatív); zdešene, po ich odchod*u*, v obdiv*u*; miláč*o*k. Aj menej zlé tvary sú hojné: to ti *povedám*; vyjme, znáte dôkladne (m. viete), ho neznám, ak znáte slečno, on ju zná a i.; som zvedela, som lpela na bláhových radostiach 68; jazdiť na koňovi; že o ňom človek ceľkom ničoho nevie; keď príde mladý muž návštevou; *vo* spoločnosti; jemináčku; zlobí; keby ste sa vrhnuli; som za vás zodpovedným (dôsledne kladie všetky doplnky do inštrumentálu); smiem byť úprimnou; Marča je nekľudná (!), chcem kľud.

Zaujímavé sú predložkové pády, akoby sme videli samé nemecké väzby: *ku* kon*ci* aktu; to je *k* smiechu 32; *k* čomu je ten náš bon ton 56; ruku *k* pobozkaniu 67. — A iné dôslednosti: Kto by toho dokázal 59; ničoho nevie 18; najlepšie (dajte mi) dačo veľa (!) filozofického; bruneta mohutného vlasu (to sú už iste všetko vymreté exempláre, preto tým vzácnejšie!). — A čo povedať na takéto frázy: moja poklona, slečno 10; čo tomu povieš 14; Ale na pána doktora ma to mrzí 14; že robí doktorovi na stretnutie to najhoršie; Ostatne by to iste nerobilo dobrotu (nedělalo by to dobrotu) 22; ale slečno, *neodmlúvajte*; slečno Mariška povedajte 51; veď ona *sa* tiež fajčí; teraz práve som *ju nafrafila* 9. — A teraz niečo klasického: Dajte pokoj, s vami nič není! Ste protiva — a pravý Jelimán*o*k (!)! No, no, no, nezlobte sa, ale je to pravda!... No, povedzte, mladý mužu, máte dajakú lásku? Istotne nie! Kdeže! Na to vy sa ani nezmôžete, Božíčku! 38. — Ale najkrajšie sú tie rozličné -li, ne-li, je-li: srdce mi puká, pomyslím-li; neviem, *volíte-li* dobre; prečíta-li človek 24; Radím, brať cukor klieštikami, sú-li tieto na stole, a nie sú-li klieštiky pri ruke 24; mieni-li to Marča vážne 25; možno-li vám 55.

Viacej príkladov nehodno uvádzať, čitateľ i podľa spomenutých ľahko si môže predstaviť, aká je to reč.

*

Druhá kniha: *Láska si nedá porúčať.* Veselohra od Skružného a Vrbenského. Poslovenčil *M. Toufar.* Vydal O. Trávniček v Žiline. 1927.

Táto druhá knižočka, ako vidieť už z nadpisu, je ešte horšia. Z každej vety trčí reč, z ktorej je prepísaná, a nachádzame tu neslovenské nielen slová, zvraty, sloh, ale celá divadelná reč je strašne spotvorená.

Nebudeme rozdeľovať a na široko rozvádzať rečové jednotlivosti tohto prekladu. Veď je v ňom všetko zlé. Uvedieme len tie najkrikľavejšie príklady.

Načo si lámať hlavu, ako sa to povie po slovensky, keď to môže zostať: k vyjížďke 7; dopis; v prvom patre; je veselý*m*, že bude zas veselým (nové pravidlo o doplnku); je už v prúd*u*; roztomilý diablik (roztomilý diblík...); Rudolfe; Oľgičko (!); hubičku; *uvolil* sa hrať úlohu 31; — veľmi pekný zvrat (slovesný) vynašiel pán prepisovateľ na 91. strane: „*vydne* vreckovku“

v češtine to je: vyndá); láska ti *pomáťala* rozum (či už aj rozum možno mátať — to sme doteraz slýchali len o strašidlách a o ľuďoch; autor asi zabudol, že v slovenčine existuje viac slov, ktoré treba rozlišovať: mátať, zmiasť, mútiť); *neriekala* som to; však ju *znáte*; ozvena *neluže*. Pekné sú predložkové zvláštnosti: výzdobe *k* uvítaniu; *k* vyjíždke; nemá *k* tomu talentu 87.

Ale vrcholom všetkého sú prekrásne vety s *nu*: Nu, pravda, pravda 19; Nu, spovedaj sa 13; Nu, tak ste spokojná; nu, mám pravdu; Nu, nechže; Nu, tak teda... Sem patria: Ej, na *mu* hriešnu 45; mám-li ho mať... — A takéto ostré slovakizmy: *I mlč* 8, 13; nedbajme ho; slečna nehrá klavír 19; nedbajme toho čudáka; a mne *budeš,* Rudo, tiež *povedať*; *v celku* dosť dobre 27; to by to *dopadlo*; nevidela som toho (= to); toho (= to) ty nepoznáš 18. Býva tu časom návštevou 74; nebojte sa, hry vám nepokazím (nový záporný genitív). — Prečo by sa nedal aj po slovensky povedať minulý čas bez *som*? Podívajme sa, ako sa to krásne vyníma: Tým to prehral, a ja bol víťazom 42; A vidíte, ja už na doktora *počínal žiarliť* 66.

A tak to ide ďalej: kým nenadobudnem kľudu; ale čo počnúť 80; dobyla ste našich srdc 90; Dovoľte, že by som si mohol obrať za úkol 94; ale dovolíte-li, miláčku; povedajte 97, 98; Nuž, neriekal (tak!) som to; dobre, *budiž* 130; a množstvo iných prípadov.

*

Ešte niekoľko letmých poznámok o detskej hre: *Deň svobody*. Slávnostná hra k 28. októbru. Napísal Fr. Kňourek. Poslovenčil *J. Porod*. Vyšlo v Žiline u O. Trávnička. 1928.

Str. 6: ktorí bojujú so stohlavovým (!) drakom; str. 7: *nedržali* by vojnu toľké časy; str. 8: *súdičky*; popíchneš (!) sa na vreteno a zomreš; str. 9: Potom keď *bolo* Ruženke *16 rokov*; 13—14: prišiel *ku jednej* studničke, pri ktorej sedel *jeden* človek... a tu mu *ten* cudzí povedal, že sa *on* menuje... A ty mne ani nožíka vrátiť nechceš?

A takýto prekrásny štýl, takúto slovenčinu možno najsť v prekladoch, ktoré vyrába J. Porod.

*

Treba sa ostre ohradiť proti takýmto knihám, ktoré vydáva „učiteľské knihkupectvo" O. Trávnička v Žiline. Kto pozná dôležitosť divadla a jeho funkciu na našich dedinách, vie, akým nedobrým činom je vydávať a dávať do rúk ochotníkom hry takejto jazykovej úrovne. Ochotníci, najmä po dedinách, nemajú dosť jazykového vzdelania, nevedia často rozoznať subtilnejšie rečové kazy. Ako sme poznali, tieto biedne preklady vnášajú k nám mnoho rečových kazov. — Mládež si často cvičí sloh na divadelnej reči. Osvojuje si zvraty, slová, tvary. Netreba vari vykladať, aký zhubný vplyv má divadelná hra, s jazykovej stránky spotvorená. Je trestuhodné, že sa môže najsť nakladateľ, ktorý sa opováži vydať takéto publikácie.

*

RIEČICA.

K SPORU DEVEČKOVÁ-KOSTOLNÝ-MIHÁL.

Keď som bol v 6. čísle II. roč. SR spomenul so pár neslovenskostí v slovenskom preklade Červenej ľalie, ani zďaleka som nechcel nikoho urážať a zapochybovať o lingvistických vedomostiach prekladateľov, ktorí na moje výčitky odpovedali v Politike trochu divo a urážlivo. Celú ich „obranu" som nečítal, keďže nemávam naporúdzi ten časopis, ale stačila mi Riečica (v SR II, 235 a nasl.), kde som sa dozvedel, že bez Tvrdého Slovenského frazeologického slovníka nevedel by som sa vraj pohnúť, lebo prekladateľom sa zdá, že čo som nenašiel v tom slovníku, to nechcem mať ani v slovenčine. Ale keďže sa presvedčili, že vlastne v ich tvrdení niet pravdy, vyčitujú nedôslednosť zasa len mne, čím prichádzajú do rozporu sami so sebou. Myslím tu na slovo *kúzlo,* ktoré je zvyšné, a preto nepotrebné v slovenčine; povedzme to po chuti mnohých: Mihál ho tam nechce mať, ale je u Tvrdého, tam ho najde, kto chce. Slovo *kúzlo* zaviedli do slovenčiny takí slovenskí spisovatelia, ktorým jediným jazykovým a tak aj ideovým žriedlom bol český spisovný jazyk, chvastali sa slovanstvom, ale okrem češtiny a Čechov iných Slovanov a ich jazyky nepoznali. Oni nemohli zato, vyrástli v takých pomeroch, ale to neznamená, že nesmieme svoj spisovný jazyk cibriť, to neznamená, že náš spisovný jazyk nesmie byť odliatkom nášho národného ducha.

Spisovný jazyk je vec vkusu a národného svedomia i vedomia. Niekto rád krikľavé farby, iní zas farby solídne a harmonicky pososkupované. Podobne je to i so spisovným jazykom.

Nikdy by som sa neopovážil tvrdiť, že môj priateľ Andrej Kostolný nevie po slovensky a užíva len takých slov, ktoré najde v Pravidlách. Len to tvrdím, že naše náhľady na slovenský jazyk, keď i nie diametrálne, ale jednak sa len rozchádzajú. Kostolný nevyberá slová s takou akríbiou, akou to robím ja; pravda, nie zo slovníkov, ale zo zásob, ktoré mám zpod kozuba svojho rodného domu a ktoré doplňam zo studničiek reči živej, kde je ešte nepoprestýkaná nenašskými idiotizmami. Svoje jazykové vedomosti neobmedzujem na obzor bratislavských kaviarní a viech. Toto nevravím preto, ako by moji urazení prekladatelia tak robili, ale je veľa takých, čo tak robia.

Z toho, čo tvrdievam o jednotlivých slovenských idiotizmoch, slovách slovenských, nespustím nikdy ani ioty, lebo ak prof. Weingart má pravdu, že pravopis jazyka nemôže sa spravovať politickými tendenciami a zle chápanou slovanskou vzájomnosťou (Český jazyk v přítomnosti, str. 38), skôr to platí potom o spisovnom jazyku vôbec, teda potom aj o našom spisovnom jazyku tiež. Keď ide o jazyk, politika hands off!

Akže vyrábanie umelého jazyka všeslovanského pokladá aj prof. Weingart za „pouhé hříčky", to za také „hračky len" treba

kladať i výrobu umelého jazyka československého. Pripúšťam čistú, svojskú, nepokazenú češtinu a priam takú čistú, svojskú slovenčinu, nepopretkávanú nasilu i náročky neslovenskými slovami a idiotizmami.

Za rečovú miešaninu, vulgárnejšie gebuzinu, môžu byť len takí Česi a Slováci, ktorým sa leni osvojiť si dokonale vlastnú spisovnú reč a jej pravopis. Ani Kostolný, ani Devečková nepatria, chvalabohu, k nim!

Vyčitujú mi, že ochudobňujem slovenský spisovný jazyk, že z holého čechofobstva chcem vyráčiť české slová zo slovenčiny. Takéto výčitky, ak pochodia od Slovákov, vyčarúvajú mi na tvári trpký úsmev, akže pochádzajú od Čechov, to ich chápem a pripisujem ich zasa slovákofobstvu.

Bartek cele správne poukázal, že to nie je ochudobňovanie jazyka, keď za samé „snáď" navrhujem „azda, hádam, vari". Slovák, ktorý študoval slavistiku, nemal by sa veľmi oháňať terajšími Pravidlami čo do lexikálnej spoľahlivosti, lebo nik nemôže odtajiť, že nie sú nastýkané na momenty politické a na tendencie imperialistické. Veľmi dobre viem, že v Pravidlách máme nielen „tekavý", ale najdeme tam i kartáče a pod. Nuž české těkavý nepozná slovenská živá reč v smysle nášho *vrtkavý*, ale poznáme ho len ako *tekavý nos, tekavá rana* a pod. Aké čudné veci by sme naklmačili, keby sme písali pre Slovákov „tekavé oko". Slovák by si myslel, že tomu-onému hrdinovi tečie z oka.

Pravda, francúzske „le regard vague", hoc nie som romanistom, nikdy by som neprekladal vrtkavým pohľadom, ale skôr prázdnym pohľadom. — Ostatne, Bartek dostatočne posvietil na preklad Devečkovej a Kostolného, preto dám tu filologii svätý pokoj.

Ešte na jednu vec chcem upozorniť prekladateľov: hľaďte pri prekladoch najprv cudziu vec samu naturalizovať v domácom inventári a tak potom jej cudzí názov vyjadriť názvom domácim. Na pr. keď znaturalizujem francúzske „cheminée", dlžen som dostať kozub, hoc sú naše kozuby aj nie „navlas" podobné francúzskym „cheminées".

Čudná vec, že ľudia, ktorí prekladajú do slovenčiny, nazývajú purizmus Slovenskej reči zlým purizmom! Prečo teda neprekladajú tí ľudia do češtiny, keď tak radi zanášajú bohemizmy do slovenčiny? Veď ich preklady maly by viac čitateľov a oni sami neprišli by do konfliktu so Slovenskou rečou. Odporúčal by som všetkým, čo sa urazia, keď im Slovenská reč voľačo vyčíta, aby si prečítali druhý odsek z kapitoly Posudky a zprávy Našej řeči, roč. XVIII, 146.

Ak chceme písať pre Slovákov, to píšme naozaj a verne po slovensky!

Keď prof. Weingart napíše (l. c. 51), že purizmus Slovenskej reči sústreďuje sa na to, aby zo slovenčiny vycúdil čo

najviac slov a väzieb shodných s češtinou, pochopiť nám ešte možno, lebo tam nás nechápu, ale Slovák, ktorý verí v slovenský národ a pokladá sa za jeho úda, predsa by nemal nazývať „zlým“ purizmom to, čo robí Slovenská reč.

Ale ak prof. Weingart z čistého srdca si žičí ďalší rozvoj slovanských jazykov, medzi ktoré par excellence patrí aj slovenský jazyk, a ak si želá, aby sme sa my Slovania vzájomne lepšie poznali a učili sa ostatné jazyky slovanské, to by nemal zazlievať purizmus Slovenskej reči, no tobôž nemajú tak robiť Devečková a Kostolný.

Potom: keď sa do voľakoho zadrapíme, robme to statočne, na pr. pri „snáď“ vyčítal som Kostolnému toto: „Prečo len samé „snáď“, keď máme dobré *hádam, azda?*“ Ale Kostolný a Devečková už spravili z toho, že ja chcem „snáď“ vyráčiť, keď píšu: Mihál chce *len* „azda“, „hádam“. Načo je to?

Ján Mihál.

Belo Letz,

PLEONAZMY PRI PREDPONOVÝCH SLOVESÁCH.

Opakom jednočlenných a neúplných viet, ktorých význam celkom alebo čiastočne načim doplniť v mysli, sú vari vety, kde okrem potrebných a účelných častí vidíme aj zbytočné členy; mohli by sme tu hovoriť o akýchsi prepchatých vetách, lebo už nedopĺňame ich význam, ale musíme ho očistiť od neosožných príveskov, ak chceme dospieť k vzornej vete.

So slohovej stránky takéto zjavy pokladajú sa za chybné, lebo nimi prichádza do vety rušivý, neestetický, ba často aj nelogický živel, od ktorého ku komičnosti nie je niekedy ďaleko.

Tento druh hromadenia slov, ktorý štylisticky nazývajú pleonazmom, ťažko schváliť aj gramaticky, lebo ním kazí sa funkcia tej vetnej časti, ktorá je účelná. Pleonazmus je vlastne akýmsi vetným parazitom. Prehrešíme sa nim aj oproti vetnej ekonomii, lebo okrem funkcionálne oprávnených častí, ktoré postačujú pre jadrný a jasný význam vety, uplatňujú sa slová, ktorých tieto predpoklady nežiadajú, ba sa im azda i protivia.

Keď teda povieme: „Žobrák bol slepý na oči a kuľhal na obe nohy“, rozvíjacie členy „na oči“ a „na nohy“ (najmä na „obe“) sú nehospodárne plytvanie výrazov, lebo bližšie určujú význam, ktorý netreba vysvetľovať. Však kto je „slepý“, nemôže mať tento nedostatok na prsiach, ale len na očiach. Preto pozor na toto hromadenie slov! Na pr.: lebo sa tie *dve* polovice pekne srástly (Výbor ľud. rozprávok, str. 11); ale tie sa nepohýnaly *s miesta* 13; a šla, kade ju *dve* oči viedly 49; Bračok, sestrička utekali horami-dolami, kde ich *dve* oči viedly 60 (Prečo dve? Logickejšie by bolo „štyri“!); a odejšli prez *otvorení* oblok 70 (A mohli cez

zatvorený?); Kedz Blahoslav vešel *cez dvere* do izby tej najmladšjej 77 (Obyčajne vchádzame dverami!); bo ho najrači vidzel *zo šickich* 79; *očičkami svojima* tak privecivo na ňeho patrela 80 (Očičkami isto a svojima najmä!); bo ja take dzecko ňechcem vidzec *na oči* 97 (Vždy vari na oči, a nikdy nie na pr. na nohy); že bi som išla, dze me *dva* oči povedu 99 a pod. Keby sme hľadali príčinu, ktorá podporuje vznik pleonazmov, našli by sme ju alebo v povrchnosti a v neuvedomenosti vyjadrovania, alebo v snahe zdôrazniť niektorú vetnú časť, ktorá, hoci je už vystihnutá dostačujúcim prostriedkom, v chytrosti nezdá sa hovoriacemu dosť úplná a dopĺňa ju teda pleonazmom.

Zo živej reči, ktorá je isto náchylnejšia pre štylárne chyby, dostaly sa tieto nesrovnalosti aj do písma. Ak pisateľ nie je dosť kritický, prevezme ich nevdojak, najmä v prípadoch, kde sa snaží presne reprodukovať hovor. Ak pleonazmus má kedytedy isté oprávnenie v krásnej próze, nuž nikdy nemá miesta v próze vedeckej.

Práve znalosť funkčnej a významovej stránky vetnej časti vedie často k pleonazmom. Ak je výraz, o ktorý ide, zreteľný, ťažšie spôsobuje nelogičnosti. Pravda, jeho podstata nebýva vždy makateľná a tu pleonazmus bujnie, lebo pri jemnom gramatickom jave jadro omylu ťažko odkryť; dôjde sa k nemu iba po úvahe, ktorá predpokladá nielen solídnu jazykovú kultúru, ale aj hlbšie odborné vedomosti.

Zpomedzi takýchto problémov nebude od veci upozorniť na pleonazmy, ktoré vznikly nepochopením predpôn slovesných. Prefix má nemalý vplyv na význam slovesného deja a je dôležitým kritériom jeho roztriedenia. Predpona vedie ku kategorii slovies dokonavých; ňou skŕsajú slovesá tranzitívne a vyskytujú sa i všakové adverbiálne funkcie: všetko to okolnosti, ktoré náš slovesný vid robia dokonalým a číro slovanským. Len uvážme na pr. výhodu, že predpona *roz-* často poukazuje na začiatok deja (rozplakal sa — m. začal plakať, fr. il commença à pleurer), aby sme uznali, ako bohato modifikuje slovesný význam.

A práve rozličné funkcie predpony a ich odtienky sú tiež kameňom úrazu aj v otázke pleonazmov ako štytárneho nedostatku.

Najmä prehrešujeme sa proti predponovým slovesám, ktorými určujeme adverbiálne funkcie, a to smer. Tu miesto neprefixovaného tvaru + príslovky predráža sa zvyčajne predpona k slovesu. Keďže tento druhý spôsob je nielen jednoduchejší, ale jedine vyhovuje duchu našej reči, má prednosť. Nehovoríme teda na pr. „Hodil von svoj klobúk“, ale „Vyhodil svoj klobúk“. Predpona *vy-* je tu významovou a funkčnou náhradou adverbia „von“.

A predsa slovesá s predponami tohto typu priberajú aj príslovky, hoci nemajú oprávnenosti. Hovorí sa: „Vyhodil ho *von*“

miesto „Vyhodil ho". Príslovkou „von" opakuje sa celkom nepriliehavo smer deja slovesného, hoci je už vyjadrený v predpone, a tým vzniká pleonazmus.

Keby išlo o zriedkavú chybu, nezaznačili by sme ju; no je častá najmä v hovorenej reči, v rozprávkovom a ľudovom slohu a najsť ju možno aj v dielach spisovateľov, pravda, zriedkavejšie. Šenšel[1] (Slovenská štylistika, str. 21) opätovne upozornil na tento druh neslovenskostí a uvádza takúto poučku: „kde slovesom alebo predložkovým pádom jasne určujeme smer, tam nemajú miesta príslovky". Z nich najhojnejšie zdajú sa byť: *von, dnu, hore, dolu, preč, nazad, zpäť a spolu.*

von: 1. Táto príslovka opakuje mýlne funkciu slovesa s predponou *vy-*, a to husto, čoho dôkazom sú príklady: a teraz prešvihnite popred dieru, aby sme draka vyklamali *von*, str. 8; vyzrel von oblokom 11; käde ja tu von vyndem z tejto diery 30; A chudiak Janíčko vyšiov si von z mesta pred humná 32; Ale macocha vystrčila Marušku von 40; kedy by Ježibaba z domu vytiahla 54; Evička, sestrička, vyndi von z Dunajka 63; a ten ako ho na rožky dostal, vybehol von dvermi 65; višla z hiži von a durkla dvermi 69; a chcel kuchtu vyhnat ven 77; Král chicil ho za hlavu a chcel ho vyhodzit ven 77; sama von vyskočila 94; vybila ju von zo služby 94; I s tím ho vidril'el vonka 97; I višli vonka 97; Dzadek podzekoval temu dzivčecu a vyšol vonka 97.

2. Opakuje funkciu predložkového pádu: začalo aj ich von z domu ťahať 5; šla von zo dvier vyprevadiť ho 22; a von oblokom uletela 28.

dnu: 1. Býva chybne pri slovese s predponou *v-*, hoci zasa jej netreba: Vojde on dnu, opýta sa jej 24; a prišlo ku jednej hižke, a v tej hižke, jak vejšlo dnu 35; Vošla dnu, ale nenašla tam nikoho 51; Vojde dnu a Ježibabu najde sedieť za stolom 54; Ked prišlo poledne, vejšla dnu dzvermi kralovna 69; nescel na koni dnu vejit 76.

2. Býva zbytočne pri adverbiálnom výraze: A s tým ju zaviedol dnu do toho zámku 22.

K tomuto zjavu môžme vari počítať aj príbuzné prípady, keď sa hromadia príslovky miesta a to tak, že mimo určenia vyjadreného predložkovým pádom pridáva sa (azda pre dôraz?) ešte adverbium: A tam bivali v tej hižke take male bergmaniki 35; a barz do totej truhli tam trepali 39; Šla tam k jednej studničke a pri tej sa vynariekala 48.

hore: Predpona *vy-* znamená aj *hore*, preto nedobré sú vety: Nuž sa hneď zaraduvau a vyšiou hore na strom 30; Vatra vyšľahla do hora 44; a princ še po ňich hore vyškrabal 85; Ako

[1] Samo Czambel v svojej Rukoväti (179 a n.) prvý upozornil na zbytočné príslovky pri prefigovaných slovesách. Ľudovít Šenšel právom prijal jeho poučenia.

dopovedal vyletel hore kochom 136; Vtom hybaj čert, pobral sa hore kochom 136.

Do tejto kategorie patrí tiež: Ráno stal hore, oblekal sa 75.

dolu: On pošibal zvery a striga sišla dolu 13; Zešel s kona dole a puscil ho 76; Na druhý deň ráno zas len sviezol sa dolu kochom čert 136. Podobne: ako čo by s dákej stráne dolu letelo 22. (Tu *dolu* je tiež nad mieru, lebo už príslovkové určenie „s dákej stráne" vyslovuje smer dejový.)

preč: Zjav zvyčajný, ktorý, zdá sa, má niekedy aj funkčnú oprávnenosť, no jednak ho treba počítať medzi pleonazmy: Potom on zase odoberal sa preč 26; A s tými holúbky uletely preč 27; a oblokom preč odletí 28; Potom odešly šetky tri preč 76; Raz tá aj odišla preč 54; višla ticho z izby preč 107; náš Janko, čo mu nohi stačili, zutekal preč 108; otvorela dvierka na dvore a vihnala ho preč 109; Ňevolni Janko Zeman ufrnknul preč 109; Na druhy deň kuchar kcel psa vihnať preč 109; Odišiel preč na ďalekú cestu 132; a odvrátila sa preč.

Sem patrí aj východoslovenské *heť*, a kto ptaka het vzal 86.

vopred a **nazpäť:** Sú chybné, ak smery, ktoré označujú, vyplývajú z významu činnosti. Nejde tu teda niekedy ani o nepochopenie predpony: hneď zas vopred utekala 12; že bi ho doftedy verňe opatrovali, zakl'a śe ona nazad nenavraci 87; i vracel'i śe nazad domu 97; pomrdkal chvostikom a vrátil sa nazad ku svojmu pánovi 61.

*

No pleonazmy neobmedzujú sa len na tieto adverbiá. Načim ich zavrhnúť v každom prípade, ak ich vynechaním význam vety netrpí. Podobného charakteru sú teda vety: pešenu len tak pchali a víno lokali do seba 17; Keď sa starí takto medzi sebou radili 59; s kterimi odpočivadlo dookola je obrubené 81; Ale tí vrátili sa ešte s väčšou obnôžkou a spolu s tým chýrom 125 a pod.

Väzby predponové sloveso + adverbium ľahko môžu vzbudiť mienku, či dobrá ich príčina nesúvisí s poklesom významu predpôn *vy-*, *v-*, *s-*, *od-* a pod. Hoci je isté, že paralelné ich predložkové podoby uchovaly si väčšiu významovú samostatnosť ako prefixy v kompozitách (čo ukazuje zdanlivo aj pravopisná rozdielnosť: predložky nepíšu sa slovom, hoci tvoria s ním fonetický celok), predsa ťažko pripustiť tak nejasný význam. Vari skôr povrchnosť, gramatická neškolenosť a neslovanské väzby vplývajú na rozšírenie týchto slohových kazov. Veď v diele dobrého spisovateľa vidno ich len výnimočne.

Slovenčina smie mať iba jeden rozumný, odôvodniteľný cieľ, a to je: slúžiť za most ku vzdelaniu ľudu slovenského.

Samo Czambel.

Henrich Bartek:

EŠTE O SPRÁVNOSTI JAZYKOVEJ.

Odpoveď na Vážneho úvahy nad Slovenskou rečou.

V 4—5. čísle Bratislavy, časopisu Učenej spoločnosti Šafaříkovej, ktoré vyšlo v máji toho roku, možno čítať podrobný referát Václava Vážneho o „purizme" Slovenskej reči. Keďže autor článku mnohé veci postavil do nenáležitého svetla, ba kde-tu aj celkom poprekrucoval, pokladám za potrebné ozvať sa na obranu terajších snáh o čistotu spisovnej slovenčiny.

Vážný uznáva, že bolo treba započať s vydávaním časopisu pre správnosť jazykovú, no očakával, „že si redakcia uvedomí svoju úlohu a že sa na ňu svedomite teoreticky i prakticky pripraví", vraj asi tak, ako to urobil Pražský lingvistický krúžok v knižke Spisovná čeština a jazyková kultura. Slovákov môže len tešiť, že už aj Václav Vážný uznáva potrebu časopisu pre správnu slovenčinu. Škoda, že Vážný neuznával túto potrebu pred rokmi, keď bol predsedom Jazykového odboru Matice slovenskej. Vtedy mal on sám dosť možností započať s takouto prácou, lenže nedal sa do nej, čo je ináč pochopiteľné, keďže Matica slovenská nebola by dala nikdy súhlas k tomu, aby pod jej menom práve Václav Vážný svojím spôsobom očisťoval spisovnú reč slovenskú. Darmo mi vyčíta Vážný, že redakcia Slovenskej reči mala sa svedomite teoreticky a prakticky pripraviť. Konštatujem, že dávno pred vydávaním Slovenskej reči pridržal som sa tézí Pražského lingvistického krúžku, a to v článku, nazvanom Pravidlá slovenského pravopisu, ktorý vyšiel v 4., 5. a 6. čísle Kultúry roku 1932. Tam sa opieram o Travaux du Cercle linguistique de Prague. Vážný na tento môj článok neodpovedal, hoci som v ňom posudzoval práve jeho metody pri sostavovaní Pravidiel slovenského pravopisu. Redakcia Slovenskej reči už v 1. čísle I. ročníka (na obálke) vytýčila si takýto cieľ: „Slovenská reč" má v prvom ročníku rozšíriť znalosť dobrého spisovného úzu, ktorý je výsledkom sústavnej práce Matice slovenskej. — Vážný veľmi dobre vie, že Pravidlami slovenského pravopisu narušil zásadné stanoviská dobrého rečového úzu, ktorých sa pridŕža Matica slovenská v svojich vydaniach. Niet pochybnosti o tom, že matičné vydania maly inú slovenčinu, než akú chcel uzákoniť Václav Vážný v Pravidlách slovenského pravopisu. Preto vznikol spor o nové Pravidlá, preto Slovenská reč, najmä v prvom ročníku, oboznamovala verejnosť so staršími poučkami o správnosti jazykovej. Veď bolo potrebné zverejniť tajnosti rečového úzu Matice slovenskej, ktorý je výsledkom práce Sama Czambla, Jozefa Škultétyho a Jaroslava Vlčka, ba nejedno dobré poučenie o správnosti jazykovej pochodí od Štefana Krčméryho a Rudolfa Kľačku. Od roku 1930. ja sám mal som na starosti rozličné vydania v Matici slovenskej, pričom mal som príležitosť

vniknúť do rečovej praxe matičnej. Kto ju pozná, ľahko si zistí, že jej základy sú v Czambłovej Rukoväti, a Czambel zasa mnohé poučenia o germanizmoch čerpal z rozličných českých Brusov.

Uznávam, že v dnešnom spisovnom úze medzi niektorými poučkami o správnosti jazykovej sú menšie nedôslednosti, ktoré treba pričítať vplyvu starších puristov, keďže u nich nebolo vždy jednotného systému, lebo neposudzovali jazykové zjavy s jednotného stanoviska. Ale redakcia Slovenskej reči usilovala sa sjednotiť zásady slovenského purizmu, opraviť prípadné nedôslednosti v nazeraní na správnosť jazykovú. Preto prvý ročník Slovenskej reči je zrkadlom slovenského purizmu najmä do vydania Pravidiel slovenského pravopisu, ale už v druhom ročníku vidno, že dôsledne aplikujeme tézy Pražského lingvistického krúžku.

Vážnemu sa nepáči, že I. číslo I. ročníka Slovenskej reči začína sa „známym miestom o slovenčine zo Štúrovej Nauky reči slovenskej". Áno, úmyselne a náročky sme citovali Štúra, ktorý je tvorcom terajšej našej spisovnej reči, a preto si zaslúži, aby sme ho hustejšie spomínali. Nám Ľudovít Štúr ostane ešte nadlho oporou a symbolom, či sa to už Vážnemu páči alebo nie.

Z môjho článku O správnosti jazykovej (viď SR II, 1—16) Václav Vážný vybral niekoľko citátov, aby s nimi polemizoval a aby ich zatracoval. Odsudzuje moje tvrdenie: „... dnešná spisovná čeština javí sa nám ako námelina z rozličných prvkov, čo jej, pravdaže, nijako neuberá hodnotu kultivovanej spisovnej reči". Je zaujímavé, ako neseriózne cituje. Veď ja som v spomenutej vete nevyzdvihol slová „čeština-námelina z rozličných prvkov"; to urobil Vážný, a nepoznačil to! Takto sa necituje, takto citovať nesmie univerzitný docent. Pravda, Vážnemu išlo o to, aby takýmto spôsobom zdôraznil moje údajné pohŕdanie češtinou. A tu najlepšie ukázal, ako sa mýli. Keď posudzujeme dnešnú spisovnú češtinu so stanoviska historického, istotne sa nám bude javiť ako „námelina z rozličných prvkov". Najdeme v nej neslovanskosti, ktoré sa vžily, proti ktorým darmo bojuje Naše řeč, najdeme v nej množstvo nečeskostí, rusizmov a násilných novotvarov, najmä v slovníku, a jednako dnešná spisovná čeština je reč kultivovaná. Toto moje stanovisko je v súhlase so zásadami Pražského lingvistického krúžku, lebo spisovnú reč treba posudzovať s dnešného stanoviska, a nie so stanoviska historického. Medzi spisovnou slovenčinou a spisovnou češtinou je rozdiel práve v tom, že dnešná čeština je výsledkom iného historického vývinu ako spisovná slovenčina. Veď stredná slovenčina ešte pred sto rokmi bola „lingua rustica", preto spisovná slovenčina, založená na stredoslovenskom nárečí, musí vychodiť z tejto ľudovej reči, v nej musí mať oporu. Na dnešnej češtine vidieť umelé vplyvy českých gramatikárov 19. storočia, proti tomu v spisovnej slovenčine našli by sme málo umelých vplyvov. To je veľký rozdiel. Taký rozdiel, čo vyplýva zo základných diferencií medzi prameňmi českého a slovenského národ-

ného obrodenia v 19. storočí. Český národ v 19. storočí hľadal posilu v dávnej minulosti českej, z nej čerpal nielen ideologiu, ale aj rečové obrodenie. Začalo sa nadväzovať na reč Veleslavínovu, na reč 16. storočia. Právom môžeme hovoriť, že čeština doby obrodenskej nasycovala sa dávno mŕtvou starou češtinou 16. storočia. Ale Štúr budoval slovenčinu na živej reči stredoslovenskej. A to je neodškriepiteľná výhoda slovenčiny. Povedzme to takto: Jungmann a ostatní gramatikári českí dávali prednosť starej češtine, zanedbávali ľudovú reč českú, posudzovali spisovnú češtinu so stanoviska diachronického (historického), Štúr opieral sa o súčasný stav slovenčiny, budoval slovenčinu v duchu zásad synchronickej jazykovedy.

Okrem tejto veci Vážný mi vyčíta, že sa ľahko odvažujem „kultúrnepolitickej kritiky českej ideologie", keď som napísal toto: „český národ veľmi húževnate sa vinie ešte aj dnes k dávnej svojej minulosti, akokoľvek je mu to málo na osoh, ba veľmi často škodí to i novému nášmu štátu." Každý Slovák pochopí, o akú českú tradíciu ide. Ak to treba Vážnemu vysvetliť, prosím. Tvrdím toto: väčšina nedorozumení medzi Slovákmi a Čechmi pochodí z tej českej ideologie, ktorá lipne na dávnych faktách z českých dejín. Jednak len od Slovákov nemožno žiadať, aby smysel českých dejín bol aj smyslom dejín slovenských, aby náboženské a takzvané české pokrokové ideály, pochodiace zo stredoveku, boly aj slovenskými ideálmi v 20. storočí. My hľadíme na vec tak, že náš spoločný štát, naša Československá republika, musí mať nové ideály, novú ideologiu, ktorá bude nadradená smyslu českých dejín, ktorá by vyvierala z potrieb dneška a ktorá by bola spoľahlivou zárukou pre budúcnosť. Česi musia obetovať svoju osobitnú minulosť a uznať, že 20. storočie a ich položenie v Československej republike nevyhnutne predpokladajú novú ideologiu. Ale nám sa ustavične predkladá česká tradícia, české dejiny a pritom sa zabúda, že často sú len vzácnou starožitnosťou a že nemôžu byť základom ideologie v 20. storočí. Tradicionalizmus javí sa aj v reči, preto ho tu spomíname. Ináč v novšom čase prední duchovia uznávajú, že prílišný tradicionalizmus škodí nielen národom malým, ale aj veľkým. Paul Valéry, člen Akademie francúzskej napísal roku 1931. toto: „Ne sachant nous défaire de notre histoire, nous en serons déchargés par des peuples heureux qui n'en ont point ou presque point. Ce sont des peuples heureux qui nous imposeront leur bonheur".*

Takto myslí Francúz, člen eminentne tradicionalistického národa. Inde na svete tvoria si nové ideologie, vhodné pre budúcnosť, u nás vinú sa k starej českej tradícii. Nový štát žiada si nové koncepcie, staré formy bývajú veľmi často balastom, a to nielen v spoločenskom živote národa, ale aj v jeho reči.

* Nevedia sa zbaviť svojich dejín, odbremenia nás od nich šťastné národy, ktoré ich vôbec alebo temer nemajú. Práve tieto šťastné národy nanútia nám svoje blaho. Paul Valéry, Regards sur le monde actuel. Str. 52.

Prední českí lingvisti, sdružení v Pražskom lingvistickom krúžku, stvorili si nový náhľad na jazyk, náhľad moderný. Odsudzujú prílišné lipnutie na starom útvare jazyka, vystavili zásady pre kultúru súčasnej spisovnej reči. Ich tézy vychodia z terajšieho stavu spisovnej češtiny a spisovných rečí vôbec. Dnešná spisovná slovenčina s minulosťou 90-ročnou nie je a nemôže byť zaťažená veľkou tradíciou. Obrodenie slovenského národa v 19. storočí bolo prirodzené, vychodilo z vtedajšieho položenia Slovákov. Táto okolnosť odzrkadľuje sa aj v spisovnej reči slovenskej. Preto nemôžeme mať nijaké ohľady na spisovnú češtinu, preto nemusíme ísť ďaleko do minulosti, preto treba nám budovať spisovnú slovenčinu na základe dnešného stavu, na základe jej potrieb. Ohľady na súčasný stav českého jazyka boly by neoprávnené.

Potom Vážný spomína, že nepriznávam „existenciu prastarej spoločnej jazykovej a kultúrnej tradície československej, ktorá zanechala trvalé stopy i v dnešnej slovenčine...", že „nesprávne" tradujem „názor o vzniku slovenčiny Bernolákovej", keď som tvrdil, že Bernolák ju vybudoval na živej reči ľudu, na trnavskom nárečí, a že „vôbec" nevidím „vlivu češtiny na jazykovej konštrukcii Bernolákovej a Štúrovej". K tomuto treba poznamenať, že v svojom článku O správnosti jazykovej nepísal som o českom vplyve na Bernolákovu a Štúrovu reč, lebo táto otázka nie je doteraz dôkladne preštudovaná. Veď aj Václav Vážný dôvodí proti mne bez dôvodov a neuvádza doklady! Bernolákova slovenčina nie je síce čírou trnavčinou, ale jednako z nej vychodí, v nej má svoj základ. Bernolák veľmi dobre rozoznával, čo je české a čo je slovenské. Jeho Slowár s tejto stránky je prvým slovenským slovníkom, ktorý očisťuje slovenčinu od zbytočných čechizmov. Veľmi dôležité je, že Bernolák uzákonil fonetický pravopis. Nech sa Václav Vážný zamyslí nad vecou! Nech uvažuje! Anton Bernolák mohol sa rozhodnúť pre fonetický pravopis len preto, že nebolo tradičného etymologického pravopisu, že český etymologický pravopis nebol dostatočne rozšírený na Slovensku. Ináč „pri prastarej spoločnej jazykovej a kultúrnej tradícii československej" nebol by mohol vzniknúť fonetický pravopis Bernolákov. — Keďže nebolo tradičnej literatúry, nepísalo sa tradičným, t. j. etymologickým pravopisom, ale fonetickým, a to dávno pred Bernolákom. V starých listinách slovenských od 15. storočia prebíja sa fonetický pravopis. Pred Bernolákom foneticky písal Bajza a iní, takže Bernoláka nemožno pokladať za tvorcu fonetického pravopisu slovenského, ale len za jeho kodifikátora. Tá spoločná tradícia československá, ktorú spomína Vážný, vydala len veľmi skromnučké plody. Nech Vážný vymenuje slovenských katolíkov, ktorí za posledné tri storočia tvorili umelecké diela po česky, také diela, čo majú miesto v českej literatúre. A v 18. storočí katolíci mali väčšinu v slovenskom národe. Možno teda hovoriť o spoločnej jazykovej tradícii československej? A evanjelici slovenskí písali po česky zväčša len náboženské diela. Okrem

Jána Kollára za ostatné dve storočia ťažko by bolo najsť Slováka evanjelika, ktorý po česky tvoril také umelecké diela, čo maly a majú vplyv na duchovný vývin český. Ináč najlepším dôkazom pre slovenčinu je fakt, že štúrovci, zväčša evanjelici, definitívne sa odlúčili od češtiny a stali sa najhorlivejšími priekopníkmi slovenčiny. Slováci v krásnej spisbe vynikli len vtedy, keď písali po slovensky. S umeleckej stránky len ona im vyhovovala. — Aké tu prekrúcačky, načo vyťahovať akúsi nejestvujúcu „prastarú spoločnú jazykovú a kultúrnu tradíciu československú"? Či fata morgana má upevňovať československé styky v prítomnosti?

Tieto poznámky bolo potrebné uviesť, lebo ustavične nás upozorňujú na minulosť, na údajnú „prastarú" československú jazykovú jednotu, a keď sa jej bližšie prizrieme, zistíme, že ide o knižočky bez umeleckej hodnoty. Slovensko dobre vyžije bez tej československej tradície jazykovej. Slováci dostatočne silnú oporu majú v národnej, jazykovej a kultúrnej orientácii Štúrovej družiny.

*

Už prvý príklad Vážneho, ktorý uvádza proti Slovenskej reči, jasne ukazuje, nakoľko on pozná dejiny spisovnej slovenčiny a metody skúmania jazykových zjavov v spisovnej reči. Vážný ochraňuje druhotvary *svoboda, svobodný* a pod., lebo veľmi dobre vie, že riešenie problému *sloboda* či *svoboda* má zásadný význam pre metodu pri zisťovaní správnosti jazykovej. Ak zvíťazia tvary na *l*, zvíťazí synchronická metoda v slovenskom purizme, odstráni sa zbytočné etymologizovanie, t. j. padne diachronická (etymologická) metoda pri skúmaní správnosti jazykovej. A logickým dôsledkom pádu etymologickej metody je skúmanie spisovnej slovenčiny na základe dnešného stavu slovenčiny. A toho sa Vážný bojí. Preto sa dal obraňovať druhotvary *svoboda, svobodný*, hoci dobre musí vedieť, že tieto tvary nemajú nijakej opory v hovorenej reči slovenskej.

Vážný veľmi vzletne píše: „Alebo mám citovať doklady z najväčšieho básnika školy Štúrovej, autora básne: Zaspievam pieseň o *svobodnej* vlasti (v nej niekoľkokrát slová: *svoboda, svobodný* vždy s *v*: srov. Spisy básnické I, vydanie Matice slovenskej 1920, str. 42—44). Alebo srov. z Detvana: citujem z 2. vyd. s predmluvou J. Škultétyho z roku 1919: Zvŕtne sa — *osvobodený* (str. 49, č. 117); Vravte *svobodne* — starčoku vraví (str. 54, č. 133); Nevinné vtáča som *osvobodil* (str. 53, č. 128); Tam pyramida stáva *svobody* — A to naše zrkadlo! (str. 94, č. 249)." — Teda Václav Vážný chcel by ma zahlušiť Andrejom Sládkovičom, lenže sa veľmi zmýlil. Ukázal totiž, že nemá dostatočnej vedeckej akríbie, lebo zabudol ísť k prameňom! Vážný nepozná pôvodné znenie Sládkovičových básní. Veď v Štúrovom Orle tatránskom roku 1848. (ročník III, str. 735, č. 93) vyšla Sládkovičova báseň s takýmto názvom: Zaspjevam pjeseň o *slobodnej* vlasti. V Spi-

soch básnických Andreja Sládkoviča, ktoré vyšly roku 1861. v Banskej Bystrici a ktoré prezrel sám autor, nadpis básne je takýto: Zaspievam pieseň o *slobodnej* vlasti (str. 284). Ale aj roku 1853. v Nitre V, kde uverejnil svojho Detvana, píše: Zvrtne sa — *oslobodený* (43); Nevinné vtáča som *oslobodil* (47), Vravte *slobodne* — starčoku vraví (48), Tam pyramida vstáva *slobody* (88), Poď, Martinko môj, ty druh *slobody* (75) a dôsledne má len tvary s *l*. Priam tak aj v Spisoch básnických z roku 1861.

Už tieto príklady dokazujú, že Václav Vážný nikdy nečítal Andreja Sládkoviča v pôvodine, podobne ani ostatných štúrovcov. Vážný mi vyčíta, že som neuviedol „ani jediný doklad zo slovenských slovníkov", hoci pravda je, že v Slovenskej reči (II, 8—9) napísal som toto: „Bernolákov Slowár 3005 pokladá tvar *swoboda* za český a za slovenský uznáva iba *slobodu*, podobne Hattala, po ňom S. Czambel. Štúrovci písali len *sloboda*". Pod čiarou citoval som Hattalovu Grammaticu linguae slovenicae z r. 1850., str. 76—77, Czamblov Slovenský pravopis, str. 107—108 a odvolával som sa na príklady z nárečí, ktoré som uviedol v Kultúre (roč. IV, str. 250—251). Jednak len nemožno desať ráz opakovať to, čo človek inde napísal. Odcitujem tu aspoň niekoľko dôvodov z Kultúry: Zo staršej slovenskej literatúry máme tieto príklady: Bernolák Slowár 3005 *sloboda*, tvar *swoboda* pokladá za český; Ľ. Štúr v svojej Nauke (str. 39, 141) *sloboda* a takto píše dôsledne; M. M. Hodža v Dobrom slove (str. 20, 36) *slobodní* a takto vždy; Št. Jančovič v Slov.-maď. slovníku z roku 1863 (str. 290) má len *sloboda;* práve tak aj Loos v Slov.-maď.-nemeckom slovníku (str. 502) má všetky odvodené slová od tvarov *sloboda* a sub *svoboda* má poznámku v. (t. j. viď) *sloboda;* tak isto aj Pechány v Slov.-maď. slovníku (str. 317) má iba tvary *sloboda, slobodný* a pod.; L. A. Mičátek v Slov.-ruskom slovníku (str. 201) má *sloboda, slobodný*. Tamže citoval som Czamblove dôvody proti tvaru *svoboda,* kde medzi iným stojí toto: „Dľa môjho náhľadu správne postupovali tí, ktorí slovo *sloboda* písali dľa výslovnosti, menovite M. M. Hodža, S. Chalupka, V. Pauliny-Tóth aj iní" (viď Czambel, Slovenský pravopis, str. 107).

Potom upozornil som na doklady zo slovenských nárečí, citoval som množstvo dokladov, kde len v texte z Važca našiel som tvar *vysuobod ma*, k čomu som poznamenal: „*u* je z tvrdého *l*, ako v slovách *chuap, ani suova*". Odvolával som sa aj na východné moravské nárečia (Fr. Bartoš, Dialektický slovník moravský. str. 383), kde je *sloboda, slobodnica,* aj na Kotta (Českonem. slovník III, 831), ktorý má doklad *po slobodě* (z Moravy).

V Slovenskej reči nemôžeme uverejňovať množstvo dokladov, lebo to nie je dosť praktické. Ale keď niečo tvrdíme, nuž máme doklady naporúdzi.

Ešte niekoľko dokladov: Ján Hollý napísal: Boha za *vyslobodení* prosí, od jeho vlády *Oslobodiv* národ (viď Škulté-

tyho vydanie Básní J. Hollého, sv. I, str. 139, tu Škultéty ponechal pôvodné tvary). Jaroslav Vlček dôsledne ponechával tvary s *l* vo vydaniach štúrovských básnikov, na príklad vo vydaní Štúrových Spevov a piesní (vydala Matica slovenská roku 1929): oj, upadneš, syn *slobody!* (str. 69); zhasly nádeje *slobody* (93) a inde. Teda celkom tak, ako má Štúr v pôvodnom vydaní svojich Spevov z roku 1853. Jaroslav Vlček rešpektoval aj reč Kalinčiakovu: My vás všetkých... *oslobodíme* (Čítanie študujúcej mládeže slovenskej, sv. I, str. 22; Vlčkovo vydanie Svätého Ducha z roku 1921). A takto mohli by sme citovať kopu dokladov. Ale je to naozaj zbytočné. Veď sám Slovenský denník aj pred vydaním Pravidiel, aj teraz píše *sloboda*. A to zaiste nie preto, že by chcel vyzdvihovať svojskosti slovenské, ale z tej príčiny, že sa korektorom nechce opravovať v rukopisoch každé *sloboda* na *svoboda*.

Odporúčam Vážnemu učiť sa po slovensky u Jaroslava Vlčka, známeho milovníka slovenčiny, ktorý v svojich Dejinách literatúry slov. (str. 230, vyd. z r. 1923) napísal: vidiac... protivníka *slobody*.

Tieto doklady jasne dokazujú, že pred vydaním Pravidiel slovenského pravopisu písalo sa *sloboda* i *svoboda*, a to v matičných vydaniach. Pravda, pravopisná komisia mala odstrániť túto nedôslednosť.

Opakujem to, čo som tvrdil niekoľko ráz: tvar *svoboda* je v spisovnej slovenčine celkom umelý. Rusofilstvo a etymologia spôsobily, že v dobe poštúrovskej začali písať v Turč. Sv. Martine *svoboda* namiesto *sloboda*. Jozef Škultéty pridržal sa donedávna tohoto stanoviska, ale vzdal sa ho. Odvolávam sa na jeho slová z rozhovoru o tejto veci: „Keď sme videli, že za 20—30 rokov sa to neujalo, vrátili sme sa k slovenskej forme — k slobode".

Ak Vážný neuzná ani tieto dôvody, nuž zbytočné by bolo polemizovať. — Treba mi pripomenúť, že hlavná vec je — terajší stav slovenčiny. Každého Slováka zaráža, keď počuje slovo *svoboda*, lebo jazykový cit mu hovorí: takto nehovoria na Slovensku. Táto pochybnosť o správnosti niektorého tvaru vedie nás k jeho štúdiu, iba po preskúmaní terajšieho stavu živej reči a staršieho stavu spisovnej reči môžeme sa definitívne rozhodnúť pre tú alebo onú formu. Pri dvojtvaroch *sloboda-svoboda* jazykový cit, súčasný stav živej reči, jazyková historia, svedectvá starších slovenských gramatikárov a slovnikárov celkom jasne dokazujú, že v slovenčine jedine oprávnená forma je *sloboda*.

Píšeme obšírnejšie o tejto veci len preto, že veľmi dobre osvetľuje kritériá, ktorých sa pridržame pri posudzovaní správnosti jazykovej v slovenčine. S Vážným nehodno debatovať, veď nepozná, ako treba študovať a citovať diela starších autorov. On má jediné kritérium — ohľad na češtinu. No samostatný

slovenský jazyk nepotrebuje nijaké ohľady napravo alebo naľavo. On musí byť taký, aký je v skutočnosti.

Keď som zisťoval, ktorý z tvarov *spravodlivý* a *spravedlivý* je vhodnejší pre spisovnú reč, prišiel som k záveru, že treba prijať tvar *spravodlivý*, lebo väčšina stredného Slovenska dáva prednosť tomuto tvaru, lebo tak písali aj štúrovci, a napokon aj preto, že slovo *skrivodlivý* žije len v tejto forme v spisovnej reči. Bolo by nedôsledné písať *skrivodlivý*, ale *spravedlivý*. Pravda, pre tvar s *o* prihovára sa aj fonetický zákon stredoslovenský, keďže stredná slovenčina v susedstve perných spoluhlások rada mení staršie *e* v *o*, na príklad *žebrák* dalo *žobrák* (viď SR II, 10—11 aj SR I, 65—66). Tento príklad uviedol som v svojom článku O správnosti jazykovej len preto, aby som na ňom ukázal, ako treba riešiť hláskoslovné problémy pri dvojtvaroch v tých prípadoch, keď slovenské nárečia nie sú jednotné. Teda postavil som sa za požiadavku — dať prednosť hláskosloviu stredoslovenskému. Toto pokladám za celkom oprávnené, lebo stredná slovenčina je základom dnešnej spisovnej reči slovenskej.

Vážný dôvodí proti mne takto: „Bartek... vôbec sa nezmieňuje o liptovských dokladoch zo Stanislavovej rozsiahlej monografie Liptovské nárečia (vyd. Maticou slov. 1932), kde by našiel na str. 124 doklady *spravedlivý* z viac osád než *spravodlivý*, *skrivedlivý* (a vôbec nie doklad na *skrivodlivý*)". — Na tomto tvrdení vidno celú povrchnosť Vážneho, ktorý si ani poriadne neprečítal môj článok, lebo ináč bol by musel zbadať, že na 10. stránke tohto ročníka Slovenskej reči spomínam Stanislavovu prácu, tam som napísal toto: „Podľa Stanislava (Lipt. nár. 124) v Liptove sú tvary *spravedliví* i *spravodliví*". A Vážný jednak sa len opovážil napísať, že „vôbec" necitujem Stanislavovu prácu! Teda aj pri tejto veci Vážný dokázal, že je dosť nesvedomitý lingvista, ba aj nedbalý, lebo Stanislav píše tieto slová foneticky, no Vážný uvádza ich nepresne, v etymologickom prepise. Tak sa necituje! — Vážný utrpel si tu takú blamáž, ako pri slovách typu *sloboda*, kde Sládkovičovi pripisuje také formy, ktoré nikdy nenapísal. — Ale je toto veda? Smie takto polemizovať univerzitný docent?

V spisovnej slovenčine tvary s *e* začaly sa šíriť v dobe štúrovskej vplyvom slovenských etymologov. Ľ. Štúr písal v Nauke reči slovenskej takto: *spravodliví* (26), *spravodlivosť* (103). Andrej Sládkovič práve tak: Volnosť má biť *spravodlivá; spravodlivjemu* hospodinu (viď Orol tatránsky 1848, III, str. 735—736). V Spisoch básnických Andreja Sládkoviča z roku 1861. (str. 286—287) stojí: Voľnosť má byť *spravodlivá! Spravodlivému* Hospodinu! Doklady zo stredoslovenských nárečí a zo slovníkov viď v SR II, 10—11 a SR I, 65—66. Vážný tvrdí, že na východnom Slovensku hovorí sa *spravedlivy*, ale neuvádza doklady. Odkazujem ho na Czamblovu Slovenskú reč a jej miesto

v rodine slovanských jazykov, kde v slovníku (str. 592) uvádza len heslo *Spravodlivi* a pri ňom takéto doklady: „To je spravodľivá pravda“, Maloveska. „Spravodľiva praŭda“, Trebišov. „Spravodľivosc naverch vinsc muśi“, Jablunov. „Ňespravodľivosc i spravodľivosc“, Margecany. Ale aj „Budz *spravedľivo* žic“. Štvartek. — Hľa, Czamblove doklady okrem jedného majú *o*, ale Vážný bez uvedenia dokladov opovažuje sa tvrdiť, že na východe je len *spravedľivi*. Tie Vážneho tvrdenia, týkajúce sa našich nárečí, budú naisto pochybnej hodnoty, Czambel pochodil celý slovenský východ a našiel tam doklady na tvary s *o*. Vážný východnú slovenčinu na mieste neštudoval, a jednako spomína len tvary na *e*. To je potom tiež veda!

Aj pri slove *spravodlivý* stala sa Vážnemu nemilá chyba. Zas cituje Sládkoviča, ale nie v pôvodine. No Sládkovič písal len *spravodlivý*. V novších vydaniach pozmenili mu to vydavatelia. V lingvistike je dobrým zvykom citovať pôvodné vydania. Vážný by to mal vedieť!

Čo sa týka slova *skrivodlivý*, musím poznamenať, že v spisovnej reči stretol som sa len s tvarmi na *o*, na príklad: A či je dnes pravda pravdivejšia alebo krivda *skrivodlivejšia* (J. C. Hronský, Chlieb, str. 216).

Jednako Vážný kedy-tedy aj pochváli, na príklad: „Správne súdi Bartek, že z dvojtvarov *lakeť-loket, lani-loni* bude treba dať prednosť podobám *lakeť, lani*“. Bohužiaľ, Vážný nemal vždy takú mienku, lebo ju neuplatnil v pravopisnej komisii. Veď v IX. ročníku SMS (str. 10), ktorý vyšiel vo februári roku 1932, hovoril o veci toto: „Vôbec nemali sme dôvodu odstraňovať dvojtvary *lakeť* i *loket*, *rakyta* i *rokyta* tak ako boly ustálené v spis. slovenčine“. A toto ďalej rozvádza. A to je potom lingvista, ktorý raz píše tak, raz onak! Taká je tá vážnovská filologia, čo pred dvoma rokmi zavrhovala, to dnes prijíma. Predsa len tá Slovenská reč je dobrá, pomaly aj Vážný si osvojuje jej zásady.

V SR (II, 10) pri dvojtvaroch *rakyta-rokyta, rázporok-rozporok, rázcestie-rozcestie, rázputie-rozputie, rázdelie-rozdelie, rázsocha-rozsocha* vyslovili sme sa za tvary s *ra-*. Vážný pochybuje o tom, že by slová *rázcestie, rázputie, rázdelie* boly súce pre spisovnú reč. Má pravdu, že posledné dve sú veľmi zriedkavé. Ale keď ich už napíšeme, nuž len vo forme s *ráz-*. Slovo *rázcestie* je stredoslovenské a niet príčiny písať ho ináč. No Vážný ani len nespomenul slová *rakyta, rázsocha, rázporok*, hoci sú bežné a jedine možné v spisovnej reči.

Nedostatočné znalosti Vážneho z jazykovedy prekrásne vidieť na tom, čo napísal o cudzích slovách: „Podobne problém ustaľovania hláskoslovnej stránky vžitých cudzích slov je nie taký jednoduchý, ako si to predstavuje Bartek, a nemôže sa riešiť bez spolupráce s príslušnými odborníkmi, najmä s klasickými filologmi. Tak jestliže Bartek hovorí, že označovanie dlhých

samohlások v tomto prípade má význam pre správnu výslovnosť, najmä za našich čias, keď znalosť latinčiny veľmi upadá, ako môže vytýkať za nesprávny spôsob písania *forum, datum*, keďže správna latinská výslovnosť je s krátkymi hláskami *a, o* : *dătum, fŏrum.*" — Takto Vážný. Predovšetkým poznamenávam, že som sa nikdy nevyslovil, aby sa písanie cudzích slov ustálilo bez porady s klasickými filologmi. To mi Vážný pripisuje niečo, čo som nikdy nenapísal!

Darmo sa Vážný odvoláva na klasické tvary latinské *dătum* a *fŏrum*, keďže tieto slová nedostaly sa do slovenčiny z klasickej latinčiny. Slovenčina prejala slová *dátum, fórum* zo stredovekej vulgárnej latinčiny, kde tieto slová znely takto: *dátum, fórum*. Veď stredoveká latinská výslovnosť nebola klasickou latinskou výslovnosťou, ale vulgárne latinskou. V stredoveku na školách vyslovovali klasickú dvojhlásku *ae* ako obyčajné *é*, *c* pred úzkymi samohláskami vyslovovali ako *c*, hoci v klasickej latinčine vyslovovalo sa ako *k*, na príklad nemecké *Kaiser* je z takého latinského *Caesar*, kde *c* znelo ako *k*. Pravda, vulgárna latinská výslovnosť uplatňovala sa aj pri samohláskach. Romanisti veľmi dobre poznajú zákon Ten Brinkov, ktorý učí, že krátke prízvučné samohlásky latinské v otvorenej slabike staly sa dlhými. Teda krátke *ŏ* v klasickom *fŏrum* dalo vulgárne lat. *fórum*, podobne krátke *ă* v *dătum* muselo dať dlhé *á* — teda bolo *dátum*. Táto výslovnosť prenikla aj do stredovekých latinských škôl, kde latinčinu nevyslovovaly klasicky. Ináč by sme si nevedeli vysvetliť, že aj maďarčina má *dátum, fórum*, podobne aj v nemčine píšu *Datum, Forum*, ale vyslovujú *dátum, fórum* (viď Theodor Siebs, Deutsche Bühnenaussprache[15], str. 110 a 121). Túto nemeckú a maďarskú výslovnosť možno si vysvetliť len tak, že spomenuté slová prešly do maďarčiny a nemčiny z vulgárnej výslovnosti stredovekej latinčiny. — Vážný mohol sa poučiť o Ten Brinkovom zákone z Rocherovej Učebnice starej franštiny (str. 8), kde stojí: „Později, asi po 6. století nastala ve vulgární latině jiná důležitá změna, totiž všechny přízvučné krátké samohlásky ve slabikách otevřených se prodloužily, a ježto dlouhé samohlásky zůstaly v tomto postavení dlouhými, byly pak všechny samohlásky v prízvučné otevřené slabice dlouhé". Tento elementárny zákon, ktorý pozná každý začiatočník v románskej filologii, mal by vedieť aj Václav Vážný, keď chce písať o výslovnosti cudzích slov v slovenčine. Odkazujem ho aj na Bourciezovu knižku, Éléments de linguistique romane[3], str. 42, aj tam sa môže poučiť o tejto veci.

V Slovenskej reči zastával som náhľad, že cudzie slová máme písať tak, ako ich v skutočnosti vyslovujeme. Slovensky hovoríme *dátum, fórum* (dĺžka je odôvodnená výslovnosťou stredovekej latinčiny), nuž tak musíme aj písať, a to tým skorej, že tvary *dátá, fórá* (viď Pravidlá slk. pravopisu) sú celkom neoprávnené a nevysloviteľné (správne je ten *dáta, fóra*). Ak Vážný chce

uzákoniť klasickú výslovnosť latinských slov v slovenčine, nuž znova dokazuje, že neuznáva tézy Pražského lingvistického krúžku, že ostáva na stanovisku etymologickom. Od nás nikto nemôže chcieť, aby sme vyslovovali latinské slová tak, ako ich vyslovoval Cicero. My ich musíme prijať také, aké sa vžily do našej reči. Pri tejto príležitosti podotýkam, že Vážný si zas protirečí. Veď on sám pokladá za správne, keď Pravidlá uzákonily písať *diagnoza* miesto staršieho *diagnosa*. Áno, vžité cudzie slová treba písať po slovensky, a to podľa skutočnej výslovnosti. Za neekonomické pokladám, keď Pravidlá českého pravopisu (vyd. z roku 1926, str. 16) učia písať „diagnosa (vyslov -gnóza)". Preto terajšia pravopisná komisia Matice slovenskej odstránila takéto nedôslednosti a v opravenom vydaní Pravidiel slk. pravopisu uzákoňuje *diagnóza*, t. j. kvantitu treba označovať aj pri vžitých cudzích slovách.

Na niekoľkých príkladoch zo spisovného tvaroslovia (v SR II, 12—14) ukázal som, ako treba odstraňovať tvaroslovné dvojtvary, ktoré spôsobujú ťažkosti a nepresnosti v spisovnej slovenčine. Upozornil som najmä na to, že nemožné sú dvojtvary *mrkva-mrkev* a pod., pri ktorých genitív je *mrkvy* aj *mrkvi*. — Predstavte si len, aké je to ťažké vysvetliť žiačkom, prečo sú takéto dvojtvary v spisovnej reči. A k tomu ešte taká nemožnosť, ako mäkké *i* aj tvrdé *y* v genitíve singuláru! Už z príčin číro pedagogických treba sa rozhodnúť proti takýmto tvaroslovným dvojtvarom. Sám Vážný uvedomuje si túto chybu v Pravidlách, lež nechce sa verejne priznať, že moje vývody sú správne, a preto mi vyčíta toto: „Hodnotu výkladu i vývodov oslabuje však skutočnosť, že Bartek neuvádza konkrétnych dokladov ani z živej reči (...) ani z úzu autorov." A odkazuje ma na svoje štúdie a na Stanislavovo dielo. — Predovšetkým musím poznamenať, že som sa odvolával na skutočný stav v živej reči slovenskej (viď SR II, 13). Vec je totiž taká jasná, že som nemusel uvádzať doklady, stačilo mi citovať mienku Czamblovu z Rukoväti, lebo som sa presvedčil o jej správnosti. Podotýkam, že Czamblovu mienku nikto nevyvrátil. Ba aj Vážný v SMS (IV, 168) napísal toto: „Ku kmeňom na *-a* prechádzajú pravidelne pôvodné kmene na dlhé *-u*, tak *bukva*, *dratva*, g. *dratvy*, *rakva*, g. *rakvy*, *mrkva*, g. *mrkvy*, *vetva*, g. *vetvy*. Dokladov pre nom. *vetev*, *mrkev* (...) nemám". — Teda len takéto doklady uvádza Vážný z Turca (ja som v citáte vynechal názvy obcí). Vážný nemá doklady na *-ev*, nevie dokázať, že by sme mali písať *mrkev*, *rakev* a pod., a jednako osnuje vec tak, ako by som sa ja mýlil. Opakujem ešte raz: slová na *-ev* ustúpily slovám na *-va*, pravda, okrem slova *cirkev*. Tento prechod od *i*-kmeňov k *a*-kmeňom je skončený. Hovoríme a píšeme *dratva*, *plutva*, *húžva*, *mrkva*, *koruhva* a pod. V češtine žijú staršie tvary *dratev*, *ploutev*, *houžev*, *mrkev*, *korouhev* a pod. Pravidlá slovenského pravopisu uzákonily len tvary *dratva*, *húžva*, *plutva*, ale už dvojtvary *mrkev-*

mrkva, vetev-vetva a pod. To je nedôslednosť, ktorú treba odstrániť. A postupoval som len v duchu Pravidiel slk. pravopisu, keď som navrhoval vylúčiť tvary na *-ev,* lebo sú to neživé stariny. Vážný nepodvrátil moje dôvody, naopak píše o tom vyhýbave, lebo ináč musel by uznať moje stanovisko.

Približne rovnakých zásad pridržiaval som sa pri odstraňovaní dvojtvarov *plte-plti, odpovede-odpovedi.* Pokladal som za správne dať prednosť novotvarom *plte, odpovede* a pod., keďže staršie tvary na *-i* temer celkom vyhynuly. Vážný hovorí o veci toto: „Pre obidva naše spisovné jazyky pokladám za múdru mienku Gebauerovu (...) alebo Ertlovu (...), že v sporných prípadoch sluší dať prednosť tvarom pôvodným, pokiaľ by sa necítily násilnými.“ — Nuž my naozaj cítime, že tvar *plti* miesto správneho *plte* je násilný. Tak to cítil aj Vajanský, keďže v svojej básni napísal: „Letia *plte* dolu Váhom“. Pridržal som sa len zásad Pražského lingvistického krúžku, keď som sa rozhodol pre vžité novotvary *plte, odpovede* a pod. a keď som odsúdil archaizmy na *i: plti, odpovedi* a pod.

*

Doteraz spomenul som všetky námietky Vážneho proti môjmu úvodnému článku, ktorý vyšiel v 1. čísle II. ročníka Slovenskej reči. Čitatelia vidia, že neobstál ani jeden dôvod proti mojim metodám správnosti jazykovej. Ak v článkoch, ktoré uverejňujem v Slovenskej reči, necitujem množstvo rozličných dokladov, nerobím to preto, že tie doklady nemám, ale iba preto, aby som obľahčil čitateľom robotu a neunavoval ich zbytočným citovaním materiálu. Veď zväčša ide o také veci, čo sú každému jasné. V Slovenskej reči oboznamujeme čitateľov s výsledkami prác, týkajúcich sa čistoty jazyka. Popularizujeme. Každé tvrdenie nemožno dokladať kopou dokladov.

Vážný potom robí vývody o mojej činnosti. Nebudem s nimi polemizovať, lebo svoju mienku postavil na argumentoch, ktoré uvádza proti mojim úvahám o tvaroch a slovách *sloboda-svoboda, spravodlivý-spravedlivý, lakeť-loket, dátum-datum, mrkva-mrkev, plte-plti.* Jeho námietky vyvrátil som veľmi ľahko, netreba mi teda polemizovať s jeho závermi o hodnote Slovenskej reči.

*

Pre Vážneho veľmi charakteristické je vypichovanie zdanlivých drobných chybičiek v článkoch prispievateľov Slovenskej reči. P. P. Zgúthovi vyčíta ako veľkú chybu, že v svojich článkoch necituje Stanislavove Liptovské nárečia a Vážneho poznámky v Sborníku Matice slovenskej. Vážný nevyvracia vôbec obsahovú časť Zgúthových článkov, neukazuje, kde, ako a prečo Zgúthove vývody neobstoja, ale chce len znehodnotiť články výčitkou, že Zgúth necituje niektoré poznámky Stanislava a Vážneho. Totiž sám Vážný veľmi dobre vie, že na príklad Zgúthove dôvody, uve-

dené v článku Množný nominatív zvieracích mien muž. rodu (SR I, 3—4), sú takého rázu, že ich nemožno napadnúť. V spomenutom článku Zgúth upozorňuje na to, že v Pravidlách je chyba, keď učia písať *medvedi, zajaci, vrabci* tam, kde má byť *medvede, zajace, vrabce.* Zgúth na príkladoch ukázal, že pôvodné nominatívy zvieracích mien mužského rodu ostaly len vtedy, keď ide o zosobnené mená, na príklad: Dvaja vrabci hrabali na hnoji (Bájka od Jonáša Záborského), ale už: A tie vrabce z toho tŕňa, štrng, brnk do tŕňa! — Alebo: tvar *medvedi* uplatňuje sa vtedy, keď sa vzťahuje, povedzme, na mužských, keď ide o zosobnené meno, proti tomu tvar nezosobneného zvieracieho mena zneje *medvede.* Zgúthove príklady, na ktorých ukazuje rozdiel medzi zosobnenými zvieracími menami mužského rodu, sú veľmi cenné. Ináč sám Vážný v staršom svojom článku (v. SMS IV, 162) napísal, že v Turci „Mená živočíšné len niektoré majú formy ako mená osobné, hoci zväčša s druhotvary akuzatívnymi vo forme nominatívnej..." Vážný namiesto „vo forme nominatívnej" mal napísať „vo funkcii nominatívnej". Tamže uvádza doklady: to sa krotké hady; ... potom sa zhŕknu hady; jeleňe, medveďe, barance, krkaůce, zajace a pod. Ale má aj doklady „krkaůci, dvaja zajaci", lež necituje tieto doklady v súvislom texte, takže nevedno, či tu nejde o zosobnené zvieracie mená. Vážný vyčíta Zgúthovi, že necitoval Stanislavovo dielo. Prosím, nemohol ho citovať, lebo vtedy, keď písal článok, Stanislavovo dielo nebolo na knižnom trhu. Ale nemusel ani citovať Stanislava, veď aj Zgúth je z Liptova a pozná tamojší úzus. Treba ešte poznamenať, že Stanislavove doklady, uvedené v Liptovských nárečiach (str. 267—268), svedčia o tom, že Zgúth sa nemýlil v svojom článku. Veď aj v Liptove v týchto prípadoch najčastejšie akuzatív býva vo funkcii nominatívu. Vážný sa teda neoprávnene zadrapil do Zgúthových článkov. A keď už nemôže vyvrátiť ich obsah, vyčíta zdanlivé chybičky. No takáto polemika proti Slovenskej reči nie je tvorivá, neprináša nič nového, iba ukazuje Vážneho slabiny.

Podobne Vážný zbytočne vyčíta Mihálovi, že v článku Vokatív v slovenčine necitoval Stanislava. Nemohol ho citovať, lebo dielo nebolo vtedy uverejnené, keď Mihál poslal svoju štúdiu Slovenskej reči. Kto by si dnes doplnil Mihálov článok citátmi zo Stanislava, nemal by čo meniť na vývodoch Mihálových. Sú ony správne. Teda aj tu Vážný dôvodí naprázdno. Nepodvracia, ale sa len zadrapuje. Priam také neodôvodnené sú jeho námietky proti článkom Letzovým.

V I. ročníku SR (str. 221—222) v redakčnej poznámke k článku B. Letza poznamenal som, že kategoria menných prídavných mien zaniká. Ukázal som to najmä na tvaroch *nevinná, vinná.* Vážný vyčíta mi, že som *hodno* zmenil na *hodné* v Czamblovom článku. Uznávam, že sa úzus kolíše. Máme v živej reči „To je otcu, materi *hodné.* Toľko je medzi bratmi hodné" (Tvrdý, Slovenský

frazeologický slovník[2] 151), ale popri tvare *hodné* je aj *hodno*. Teda úzus sa kolíše. Kedy písať *hodno* a kedy *hodné*, to je otázka, ktorú treba riešiť, keďže tvar *hodno* má niekoľko rozličných funkcií. Hovoríme: hodno počúvať, hodno sa učiť. Tvar *hodno* zas nestáva v prívlastkovom postavení, no v doplnkovom áno, hoci aj tu býva složený tvar *hodné*. Vážný v svojej recenzii nevymedzil rozličné funkcie tvarov *hodno* a *hodné*. To je vec, ku ktorej budeme sa musieť vrátiť.

Vážný mi vyčíta, že v článočku Priezviská na *-oviech*, *-ovie* a *-ove* (viď Rozličnosti, SR I, 14—15) necitoval som jeho poznámky o tejto veci, ani Stanislava. Nebolo to treba, veď stačilo odvolať sa na Štúrovu Nauku reči slovenskej (str. 140), kde sa jasne píše o tom, že mená „*Mikovje, Černovje* (mjesto *Mikovjech, Černovjech*)" sú staré genitívy. U nás traduje sa mienka Pastrnkova, že prípona *-é* je maďarského pôvodu. Nemusel som citovať správne vývody Vážneho, ktorý vyvracal mienku Pastrnkovu. Vec sa má totiž tak, že dávno pred Vážnym správne vyložil tieto formy Šujanský. Sám Pastrnek svoje tvrdenie má z druhej ruky, keďže dávno pred Pastrnkom už Ján Kollár pokladal tvary na *-é* za maďarské. Mne išlo o to, aby som ukázal, že Kollára vyvrátil Ľudovít Štúr. Nemôžem za to, že Vážný nepoznal Štúrovu Nauku reči slovenskej. Keď ide o prvenstvo výkladu niektorého gramatického zjavu, vedecká svedomitosť káže ísť do minulosti a hľadať, či niekto už nemal správny náhľad na vec. V tomto prípade prvenstvo patrí Ľudovítovi Štúrovi, Šujanský len opakoval jeho výklad, podobne aj Vážný. Vážnemu nijako som nekrivdil, keď som neuvádzal jeho mienku. Nebola totiž pôvodná. Preto nemá mi čo vyčítať, naopak mal by mať uznanie pre mňa, že som objavil Štúrov výklad. Bohužiaľ, u nás treba Štúra objavovať. Odkazujem čitateľov na článok v SR. Vážný nepodvracia jeho obsah. Mrzí ho len to, že som jeho mienku necitoval. Nebola pôvodná, teda nemusel som ju citovať. Autorom správneho výkladu vzniku priezvisk na *-ovie*, *-ove* a pod. nie je ani Šujanský, ani Vážný, ale Ľudovít Štúr. Teda dajme každému, čo mu patrí! Aj Štúrovi.

Potom Vážný píše proti Škultétyho dôvodom za tvary *zodpovedný, zodpovedať sa*. Škultéty totiž upozornil na to, že je významový rozdiel medzi slovami *odpovedať* a *zodpovedať*. — Poukázal na to, že tento rozdiel kynožia v češtine niektorí puristi. My konštatujeme fakt: v slovenčine je významový rozdiel medzi slovami *odpovedať* — *zodpovedať (zodpovedný, zodpovednosť)*. Tento rozdiel treba zachovať v záujme jasnosti a presnosti spisovnej reči. Sám Vážný nemal námietky proti slovám *zodpovedať, zodpovedný, zodpovednosť*, keďže ich ponechal v Pravidlách slovenského pravopisu, a teraz by chcel v nich zavrhovať predponu *z-*! Aby vec bola hodne pikantná, on sám píše „zodpovednosť" (v. Bratislava VII, 500). Teda v tom istom článku, v ktorom brojí proti slovu *zodpovednosť* a pod., užíva ho. No

to je potom tiež dôsledná filologia! Aj pri tomto slove musím Vážnemu len odporúčať, aby čítal viacej Jaroslava Vlčka, ktorý užíval *zodpovedať sa* (viď jeho Dejiny lit. slk. 76).

V tomto ročníku SR (str. 30) odsúdil som tvar *ku príkladu* a poznačil som, že českí filologovia píšu *na příklad*. Poznámku som citoval tak, aby pôsobila účinne, ale mal som na mysli aj to, že v ostatnom čase začínajú písať aj *ku příkladu*, a to niektorí prední lingvisti českí (viď Spis. čeština a jazyková kultura, kde píšu *na příklad* i *ku příkladu*). Vedel som, že moja poznámka vyvolá odpor. Ide totiž o to, že starí puristi českí dôsledne písali *na příklad* (tak i Naše řeč, tak písal Zubatý, Vlček a mnohí iní). Bude potrebné riešiť zásadnú otázku, či slobodno narušiť ustálený spisovný úzus český a nahradzovať vžité *na příklad* druhotvarom *ku příkladu*. Miloš Weingart, ktorý sa zastáva zásady ustálenosti spisovnej reči, ako by náročky, píše *ku příkladu* namiesto ustáleného *na příklad*. No niekedy aj on sa pomýli a napíše *na příklad* (viď Český jazyk v přítomnosti, str. 71, kde má obidva tvary). Pravda, takýto postup je v protive so zásadami Pražského lingvistického krúžku, ktorý žiada ustálenosť v spisovnej reči. Naše řeč, hoci v teorii uznáva aj *ku příkladu*, jednako dáva prednosť tvaru *na příklad*. Bola by pomýlená vec uvádzať v spisovnom úze obidva tvary. — V slovenčine sme proti tvaru *ku príkladu* najmä z tej príčiny, že vplyvom rozličných germanizmov predložka *ku* rozširuje svoju funkciu, čo je nesprávne. Obozretnejšie je dávať prednosť väzbám s predložkou *na*, lebo tým napomáhame zánik germanizmov typu *k dostaniu*, *k vareniu* miesto správnych tvarov *dostať*, *na varenie* a pod. V češtine nech si vec riešia, ako chcú. Prax Našej řeči dáva mne za pravdu.

Nehodno mi debatovať s Vážnym, že v slovenčine je dobre nielen *na podiv*, ale aj *ku podivu*. Slovák hneď pozná, že „ku podivu" zneje až príliš neslovensky.

Závisieť od niečoho pokladá Vážný za germanizmus, hoci veľmi dobre vie, že Jozef Škultéty viac ráz upozornil na rovnaké väzby v ruštine a poľštine. Vážný necituje doklady z nárečí. Prečo? Lebo svedčia proti nemu. V živej slovenčine je len väzba *závisieť od niečoho*. Neboja sa jej Rusi a Poliaci, nuž nemusíme sa jej báť ani my. — Ináč väzbu *závisieť od* najdeme aj v Pravidlách slovenského pravopisu. Teda ani v bývalej pravopisnej komisii nemohol zvíťaziť náhľad Vážneho.

P. P. Zgúth (SR I, 153) upozornil na to, že sloveso *užívať* spojujeme s akuzatívom. Uviedol aj doklad: Chorý *užíva liek*, nie lieku. Pritom poznamenal, že v tomto prípade ani v zápore nebýva genitív. — Vážný nevyvracia doklad Zgúthov, len autoritatívne vyhlasuje za nesprávnu väzbu *užívať niečo*. Je veľmi pravdepodobné, že žijú obidve väzby, *užívať niečo* aj *užívať niečoho*, ale v istých prípadoch je len väzba s akuzatívom, na príklad v doklade, ktorý uviedol Zgúth.

Darmo mi Vážný vyčíta, že som Czamblovi menil väzby *učiť sa niečomu, rozumieť niečomu* na *učiť sa niečo, rozumieť niečo.* V Czamblových článkoch tieto väzby sú výsledkom kompromisu s literárnym úzom. Vážný si mal lepšie prečítať moju poznámku v SR I, 142, tam citujem Czamblovu mienku zo Slovenských pohľadov (ročník 1901, str. 348), kde napísal o väzbách *učiť sa niečomu, rozumieť niečomu,* že sú síce „pôvodné a slovanské, ale čože z toho máme, keď sú už nie — slovenské? Keď už žiaden Slovák neviaže (ich) . . . s datívom, keď sú ony už znásilnením slovenčiny?" — Toto napísal Czambel po preštudovaní skutočného stavu v slovenských nárečiach. Stanislav uvádza tiež väzby s akuzatívom. Ján Mihál (SR II, 109) upozornil na to, že v ľudovej reči je *učiť sa mäsiarstvo,* teda väzba s akuzatívom. Bernolák (Slowár 3393) má obidve väzby: *učiť ňekoho ňečemu* aj *Reč sa učiť.* Žiadalo by sa preskúmať slovenské nárečia a zistiť, či pôvodná väzba s datívom nie je len archaizmom. Možno, že medzi obidvoma väzbami bude nejaká významová nuansa. No isté je, že nemožno *učiť sa matematike,* ale len *učiť sa matematiku.* Slovesá *učiť sa* a *rozumieť* zväčša viažu sa s akuzatívom. Preto som neschybil, keď som upozornil na túto vec.

Vážný tvrdí: „Nesprávne sa rozlišuje podoba množ. gen. *očí* a *očú* (I, str. 68), lebo duál už neexistuje u nás ako kategoria; — ale ďalej (na str. 26 v II. roč.) sa tvar *očí* vôbec zamieta!" V tomto prípade Vážný zas ukázal, že nevie poriadne čítať a že pracuje veľmi povrchne. V I. ročníku SR (str. 68) napísal som toto: „Pozrel mu do očú" je dobre povedané. Tvar *do očú* je starý genitív duálu, ktorý sa vzťahuje na *dve oči,* nemôžem teda povedať: pozrel celému davu do očú, lebo tu ide o viacej očí ako dve. V tomto prípade treba povedať: pozrel davu *do očí.* — Z tejto poznámky jasne vyplýva, že uznávam tvary *očí* aj *očú* a že nechcem, aby sa tvar *očú* šíril na škodu tvaru *očí,* t. j. vymedzujem funkciu tvaru *očú.* Podobne aj Pravidlá slovenského pravopisu uznávajú obidve formy, pravda, ony neuvádzajú, kedy slobodno napísať *očí* a kedy *očú.* Pravdu má aj Vážný, keď tvrdí, že duál nie je osobitnou kategoriou v slovenčine. No zbytky duálu jestvujú. A jedným z nich je tvar *očú.*

Ján Mihál (SR II, 26) poznamenal: „Ľud povie u nás: *do očú* ako med, okrem očú ako had, teda prečo očí?" Touto poznámkou nijako sa nechcel dotknúť predošlého môjho tvrdenia a nijako nechce, aby sa písalo len *očú.* Vážný zabúda na to, že v ľudových väzbách, ktoré spomína Mihál, ostal pôvodný genitív duálu, keďže zrejme ide o dve oči. Mihál i ja vyslovili sme sa za tvar *očú,* ale len v tom prípade, keď značí genitív duálu. — Alebo chce Vážný vytvoriť zo slovenčiny tvar *očú?* Uisťujem ho, že sa mu to nepodarí. — Vážný si mal pozornejšie prečítať naše poznámky o tvaroch *očí* a *očú,* potom nebol by prišiel k takému nemožnému záveru, že vylučujeme tvar *očí.*

Podarená vec sa stala Vážnemu, keď tvrdí: „Celkom ne-

právom odporúča Slov. reč (str. 232) nesprávnu formu ľudovú *doň* miesto *do neho* (*do*, predl. s gen.)." — V spisovnej slovenčine sú tri rozličné tvary *doňho*, *do neho* a *doň*. Gramatikár, ktorý by chcel diktovať reči, povie, že *do + ň* nie je správne so stanoviska gramatického, lebo *-ň* môže byť len v akuzatíve (*naň*, *zaň* a pod.). Obozretný gramatikár, pravdaže, nebude postupovať takto, ale najsamprv si dá otázku, či tvar *doň* je častý v hovorenej a spisovnej reči. Odpoveď je kladná. — K tvarom *za neho - zaňho - zaň* ľahko mohlo vzniknúť analogické *doň*, a to v škále *do neho - doňho - doň*. Lež možno, že tvar *doň* vznikol z potreby vetného rytmu, a to priamo z *doňho*, keďže reč niekedy potrebuje krátke tvary. Poznamenať treba, že podobný vývin bol aj v poľštine. Linde (Słownik III, 555) okrem iných dokladov uvádza *doń = do niego*, *dlań = dla niego* a pod. Tieto skrátené tvary žijú aj v dnešnej spisovnej poľštine. Naporúdzi mám doklady z knihy Ferd. Goetela (Ludzkość), kde sú takéto príklady: *gdy doń zajdę* (216), *mruknął doń ze złością* (222). Teda ani Poliaci sa neboja tvaru *doń*. Skúmal Vážný túto vec aj v ruštine? Odporúčam mu to. Alebo si Vážný myslí, že Slovákom možno nahovoriť, čo sa mu len chce. Nie tak, pán docent, poznáme vašu metodu. Slovenské *doň* odsudzujete len preto, že takého tvaru niet v češtine. Alebo azda chystáte nejaký pamätný spis, adresovaný Poľskej akademii, v ktorom sa pokúsite dokázať, že poľské *doń* je zlé?

V Slovenskej reči (II, 31) citoval som mienku Czamblovu z Rukoväti, že predložka *pre* chybne býva pri slovesách pohybu. Podľa Czambla má byť len: poslali po mäso, choď po vodu a pod. Takýto je dnešný spisovný úzus. Vážný uvádza zo slovenských nárečí aj príklady na slovesá pohybu s predložkou *pre*. Nepochybujem o správnosti jeho dokladov. No v tejto veci spisovný úzus ustálil sa tak, že dal prednosť predložke *po*. My sme túto vec len konštatovali a nemáme príčiny meniť ustálený spisovný úzus.

Dr. Jozef Martinka (v SR I, 231) upozornil na to, že sa má písať *viečko* (nie *víčko*). Pravda, Vážný s tým nesúhlasí. Odvolávam sa na to, že Sv. Hurban Vajanský (Sobrané diela sv. VIII, 163, Turč. Sv. Martin 1910) má *viečko*: na večnosť zatvorené viečka. M. Kálal v Slovenskom slovníku (769) má doklad na viečko z Mičátkovko slovníka. Peter Tvrdý (Slk. fraz. slovník, 1. a 2. vydanie) má len *viečko*. Slovenskí prírodospytci a lekári rozhodli sa pre tento tvar, ktorý zreteľne súvisí so slovom *veko*. Ináč malé *veko* volá sa tiež *viečkom*. Možno, že pri *viečko - víčko* ide o analogickú rekonštrukciu pôvodného tvaru a že tvar *víčko*, nakoľko žije v stredoslovenských nárečiach, je z biblickej češtiny. No z historie našej spisovnej reči vieme, že takáto hláskoslovná rekonštrukcia nie je zriedkavá, veď štúrovci písali *dúvod*, *dúvera*, *púvod* a pod., ba niektorí starší Slováci hovoria dôsledne *dúvera* (na príklad Andrej Hlinka; Jozef Škultéty len nechtiac). Aj

tieto slová sú z biblickej češtiny, ale jednako sme si ich preobliekli do slovenského rúcha a zmenili *ú* v *ô*. Tento proces nie je ešte skončený, veď so slovom *hrôza* nevieme si dať rady, píšeme *hrôza* aj *hrúza* (vyslovujeme zväčša *hrúza*, teda tak, ako vyslovujú starší slovo *dôvera*). Na osude slov *dôvod*, *dôvera*, *pôvod*, *pôda*, *hrôza* a pod. jasne vidno, že hláskoslovná rekonštrukcia je možná a so slovenského stanoviska želateľná. Sám nemám nárečových dokladov na tvar *viečko* (vo význame českého *víčka*), ale Vajanský, Mičátek, Tvrdý, Kľačko, Martinka a iní bez príčiny ho neuvádzajú do spisovnej reči. No aj Vážný poznamenáva, že najmä na západnom Slovensku je *viečko*. Teda možno toto slovo odporúčať i spisovnému úzu.

Z dvojtvarov *vliv - vplyv* dali sme prednosť tvaru *vplyv*, keďže tvar *vliv* je naisto český. Jaroslav Vlček písaval *vplyv* (v. Dejiny lit. slk. 80). Jančovičov štúrovský slovník (382) má „*vpliv*, befolyás" (Jančovičov slovník je písaný fonetickým pravopisom, preto má *vpliv*), u Loosa, Pechánya, Czambla a v Pravidlách sú obidva tvary. Rozumie sa, že takéto hláskoslovné dvojtvary nenapomáhajú ustálenosť spisovnej reči, preto museli sme sa rozhodnúť pre jeden z dvoch tvarov. Dali sme prednosť tvaru *vplyv*, keďže je on pôvodný a živý v slovenských nárečiach. M. Kálal (780) uvádza z banskobystrického a turčianskeho úzu slová *vplyv*, *vplývať*, *vplyvný*. Posledne o tejto veci písal Anton Jánošík (v. SR II, 208).

Potom miesto dôkladného rozboru a miesto odôvodnenia Vážný podáva len soznam slov a tvarov, s ktorými nesúhlasí v praxi Slovenskej reči. Keďže si nedal robotu a nepodvrátil naše argumenty, nebudem sa zaoberať týmto soznamom slov. Pre Vážneho ako lingvistu za veľmi dôležité pokladám, že o slove *opoj* napísal toto: „Slovo *opoj*, z ktorého by chcela mať Slov. reč termín vedecký, bude asi ľudovou etymologiou pozmenené slovo „opium" (pre ktoré si posielajú do „apatieky")." — Teda *opoj* vzniklo podľa Vážneho z lat. *opium*. K takejto etymologii treba len blahoželať. Seriózny lingvista nikdy by sa neodvážil dať na papier takúto náhodnú myšlienku. Slovo *opoj* zapísal roku 1905 Samo Czambel v Honte, vo Vyš. Sliači, jeho zápis zneje takto: „Milá princka posjelala frajcimerku po opoj do apatieki... On ňevedel o tom nič, že sa opije." Z tohoto jasne vychodí, že od opoja sa človek opije. Pred 30 rokmi, keď Czambel bol v Honte, sotva tam poznali *opium*. A Vážný jednako sa odváži vysloviť až smiešnu teoriu, že *opoj* vzniklo ľudovou etymologiou zo slova opium. Takáto etymologia je neopodstatnená a veľmi romantická.*

Najkrajšia filologia ostáva na koniec. Vážný veľmi sebavedome vyhlasuje, že Slovenská reč chce Slovákov „priblížiť... ku

* Vážný potom polemizuje s Martinkovými a Florkovými zásadami o písaní cudzích topografických názvov. Autori budú na to reagovať sami. — K niektorým menej dôležitým poznámkam V. Vážneho vrátim sa príležitostne.

kultúrnej a štátnej ideologii maďarskej". On stavia nás do takého svetla, ako by sme sa zastávali tých Czamblových náhľadov, ktoré vyslovil v svojich politických brošúrkach. Ale pravda je, že sa pridržame len puristických učení Sama Czambla. Toho Czambla, ktorý najúčinnejšie napomáhal vykynožiť maďarizmy zo slovenčiny. Vážný nie je povolaný posudzovať národnú česť prispievateľov Slovenskej reči. Ináč urážať národnú česť nebýva zvykom vo vedeckých publikáciách. Čudujem sa veľmi, že Šafaříkova učená společnost kryje takýto postup Václava Vážneho. Matica slovenská ako vydavateľka Slovenskej reči podala na Václava Vážneho žalobu, lebo jednak len nejde, aby Vážný mohol beztrestne urážať každého. Pred súdom bude môcť dokázať oprávnenosť svojich hanebných urážok.

ROZLIČNOSTI.

Moja úcta, moja poklona. — Pán dr. E. S. z Bratislavy nám píše toto: „V novšom čase ujímajú sa u nás pozdravy „moja úcta, moja poklona", prvý istotne podľa nemeckého „habe die Ehre", druhý azda podľa francúzskeho „mes compliments". Keď som bol chlapcom, pozdravovalo sa u nás v mestách *„dobrý deň vinšujem"*, potom inteligencia začala podľa českého hovoriť *dobrý deň prajem*. Mysleli sme, že sme tým úplne vyhoveli národnej a slovenskej povinnosti. Nehovorím, že nové pozdravy „moja úcta" a „moja poklona" nevyjadrujú istú zvláštnu úctu, ale prečo opúšťať svoje a prijímať cudzie? Náš dedinský ľud povie *Pán Boh daj dobrý deň* a podobne pozdravovali sa i v Čechách. „Moja úcta" a „moja poklona" sú aj v Čechách novšieho dáta. Neškodilo by nám i Čechom zrevidovať spôsob pozdravovania."

K týmto poznámkam nášho čitateľa musíme poznamenať, že *vinšovať*, ktoré bolo nedávno časté v mestskej slovenčine, drží sa dnes len v reči neškolených ľudí, teda nie je vhodné. Ale naozaj škoda by bolo zaznávať dobré slovenské pozdravovania: *dobré ráno, dobrý deň, dobrý večer*, pri ktorých nepotrebujeme ani slovesný tvar *prajem*, hoci sa už vžil. Podľa latinského *servus* hovorievame aj *služobník*, ktorým vyslovujeme zvláštnu úctu, oddanosť. Pravda, hovorievame i *sluha váš*, ale je to azda doslovný preklad maďarského *szolgája*.

Rozhodne vyhýbajme všelijakým „úctivostiam, poklonám, úctam" a pod., keď máme domáce výrazy.

Vidiek, vidiečan - vonkov, vonkovan. — Donedávna nebolo u nás ani chýru ani slychu o vonkove a dnes už nielen v denných časopisoch, ale aj v revuách môžte čítať o vonkovanoch, o vonkove. Nuž v spisovnej reči slovenskej pokladajú sa za správne len takéto slová: *vidiek, vidiečan, vidiečanka, vidiecky*.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačila Nová knihtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine.